

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
DARBO TEISĖS IR SOCIALINĖS SAUGOS KATEDRA

AURELIJA LIEKYTĖ

DARBO IR SOCIALINIO APRŪPINIMO TEISĖS PROGRAMA

SOCIALINĖS PARAMOS IŠMOKOS ŠEIMOMS IR VAIKAMS LIETUVOJE BEI KITOSE
EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBĖSE (LYGINAMOJI ANALIZĖ)

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. Janina Daunoravičienė

Vilnius, 2007

TURINYS

IVADAS	2
1. LIETUVOS DEMOGRAFINĖ SITUACIJA IR ŠEIMOS POLITIKA	5
1.1 Šeima - socialiai kontroliuojama mikroaplinka visuomenėje.....	5
1.2 Šeimos transformacija: požymiai ir veiksniai	6
2. SOCIALINĖ PARAMA ŠEIMAI LIETUVOJE	9
2.1 Socialinės paramos šeimai apibrėžimas ir tikslai	9
2.2 Socialinės paramos formavimosi prielaidos	13
2.3 Socialinės paramos išmokų šeimai kitimo tendencijos	15
2.4 Piniginės paramos šeimai rūšys	24
2.4.1 Vienkartinė išmoka gimus vaikui.....	23
2.4.2 Išmoka vaikui.....	24
2.4.3 Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui.....	25
2.4.4 Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai.....	25
2.5 Išmokų skyrimo ir mokėjimo tvarka	28
3. SOCIALINĖ PARAMA ŠEIMAI EUROPOS SAJUNGOJE	30
3.1 Išmokų šeimai ES valstybėse panašumai ir skirtumai.....	30
3.2 Išmokos šeimai Airijoje.....	36
3.3 Išmokos šeimai Jungtinėje Karalystėje	38
3.4 ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimas	40
4. SOCIALINĖS PARAMOS ŠEIMAI PRIEMONIŲ EFEKTYVUMAS	44
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	50
LITERATŪROS SĄRAŠAS	48
SANTRAUKA	52
SUMMARY	53
PRIEDAI	55

IVADAS

Konkrečios šalies paramos šeimai politikos tikslai, principai, motyvai ir veiksmai priklauso ne tik nuo demografinės situacijos bei egzistuojančių šeimų problemų, kurias reikia spręsti, bet ir nuo vyriausybės ir visuomenės požiūrio į šeimų problemas, nuostatų keisti situaciją bei realių šalies galimybių. Paramos šeimai politika turi atspindėti konkretaus laikotarpio sąlygas ir problemas. Keičiantis visuomenės išsivystymo lygiui, gyvenimo sąlygoms, būdai bei vertybinėms orientacijoms, kintant šeimai, turi keistis ir paramos šeimai politikos tikslai, veikslių kryptys, prioritetai.

Pastarųjų metų Lietuvos ekonomikos ir gyventojų pajamų augimas leidžia tikėtis efektyvios socialinės apsaugos plėtros. Tačiau skirtumai tarp Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos valstybių pagal ekonomikos išsivystymo lygį yra vis dar nemaži: šalies ekonomika nesudaro pakankamų socialinės plėtros ir užimtumo sąlygų, stebima padidėjusi socialinė diferenciacija. Ekonominiai sunkumai lemia įvairias socialines problemas, t.y. priklausomybę nuo alkoholio, narkotikų, nemažą savižudybių lygį ir pan. Taigi, svarbiausi uždaviniai ir toliau išlieka skurdo bei socialinės atskirties mažinimas.

Socialinės apsaugos sistemai didelės įtakos turi socialiniai pokyčiai ir demografinė situacija. Paskutinį dešimtmetį stipriai sumažėjo gimstamumas, kuris yra toks mažas, kad negali užtikrinti kartų kaitos, neigiamas gyventojų prieaugis, tradicinės šeimos institucijos transformacija, dideli migracijos srautai. Šių pokyčių pasekmė – Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimas, demografinės pusiausvyros praradimas, spartus gyventojų senėjimas. Visuomenės demografinis senėjimas verčia peržiūrėti ir naujiems poreikiams pritaikyti turimus visuomenės išteklius taip pat ir socialinėje srityje. Senstant populiacijai, mažėja dirbančių žmonių skaičius, didėja socialinių paslaugų ir globos poreikis ir tuo pačiu išlaidos socialinei apsaugai. Gyventojų amžiaus struktūros pokyčiai įtakoja naujų socialinių problemų atsiradimą, auga poreikis teikti naujas socialines paslaugas.

2004 metų pavasarį įvykę pokyčiai Europos Bendrijose ypač palietė keturias rinkos laisves. Pastarasis integracinis etapas, kurio metu Europos Sąjunga, prieš tai jungusi 15 valstybių narių, pasipildė dar dešimčia, lėmė nepaliaujamus migracijos srautus, daugiausia iš Rytų į Vakarų. Natūralu, juk naujųjų valstybių narių ekonomikos lygis toli gražu dar nepasivijęs senųjų valstybių narių. Taigi, kartu su darbuotojų judėjimo problemomis, kyla ir jų šeimos narių statuso ir jiems suteikiamų teisių klausimai.

Socialinės paramos ir piniginės paramos šeimai klausimais Lietuvoje yra labai mažai diskutuota moksliniu lygiu. Be abejo, yra išleista keletas bendro pobūdžio vadovėlių apie socialinę apsaugą, taip pat publikuojami moksliniai straipsniai, tačiau jų nėra gausu. Taigi

Lietuvoje specialiosios literatūros nagrinėjama tema nėra daug. Taip pat nėra jokių lyginamųjų studijų, kuriose būtų nagrinėjami piniginės paramos šeimai Lietuvoje ir užsienio valstybėse panašumai bei skirtumai. Lyginamosios studijos tapo ypač aktualios Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą. ES teisė tiesiogiai nereglamentuoja paramos šeimai nuostatų ir apima tik bendrus principus, todėl socialinės paramos išmokų aprėptis, rūšys bei išmokų skyrimo sąlygos valstybėse- narėse gali gerokai skirtis. Tai ir buvo viena svarbiausių priežasčių, paskatinusių autorių pasirinkti nagrinėti ir atskleisti būtent šią temą.

Mokslinės literatūros analizė. Darbe nemažą dalį nagrinėjamos literatūros sudaro įvairūs Lietuvos Respublikos ir kitų ES valstybių teisės aktai. Taip pat pateikiami ir aptariami svarbiausi publikuojami moksliniai darbai, nors, kaip buvo minėta, mokslinės literatūros nagrinėjama tema nėra gausu.

Baigiamajame darbe remiamasi mokslininkų prof. dr. J. Tartilo, prof. dr. L. Dromantienės, dr. G. Navaičio, V. Petrylaitės ir kt. autorių moksliniais darbais. Lyginamosios analizės lietuvių kalba šia tema nėra, todėl naudojama literatūra anglų kalba - Missoc¹ informacinėje sistemoje bei įvairiuose interneto puslapiuose skelbta medžiaga.

Rašant magistro baigiamąjį darbą atsižvelgiama į ES finansuoto Dialog projekto² rezultatus. Remiamasi prof. V. Stankūnienės „Gyventojų politikos vertinimo“ bei doc. dr. G. Navaičio „Požiūrio į valstybės paramą šeimai“ tyrimų duomenimis.

Surinkus visą tiriamojo darbo medžiagą, paaiškėjo, kad tema labai plati ir ją galima suskirstyti į tris potemes:

- išmokos šeimai;
- išmokos vaikams;
- išmokos šeimai auginančiai vaikams.

Todėl nagrinėjimui buvo pasirinkta magistro darbo pavadinimui artimiausia potėmė, t.y. socialinės paramos išmokos šeimoms, auginančioms vaikams Lietuvoje ir kitose ES valstybėse.

Darbo tikslas - išanalizuoti socialinės paramos išmokų šeimoms, auginančioms vaikams Lietuvoje bei kitose ES valstybėse, teisinį reglamentavimą.

Darbo tikslui pasiekti, keliami šie **uždaviniai**:

1) išanalizuoti kokie teisės aktai reglamentuoja socialinės paramos išmokas šeimoms, auginančioms vaikams, nacionaliniu bei ES lygiais;

¹ Missoc Tables, // http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/missoc_en.htm; prisijungimo laikas 2007-07-15.

² Population Policy Acceptance Study (PPAS), <http://www.bib-demographie.de/ppa/Main.htm>; prisijungimo laikas 2007-12-01.

2) naudojantis lyginimo metodu nustatyti kokios socialinės paramos išmokos yra skiriamos šeimoms, auginančioms vaikus Lietuvoje bei kitose ES valstybėse ir pateikti apibendrinimus;

3) išanalizavus visą turimą medžiagą, bei remiantis kitų ES valstybių patirtimi, suformuluoti išvadas ir pateikti pasiūlymus, kaip būtų galima tobulinti socialinės paramos išmokas šeimoms, auginančioms vaikus.

Tyrimo objektas. Šio magistrinio darbo tyrimo objektas yra socialinės paramos išmokų šeimoms auginančioms vaikus, Lietuvoje bei kitose ES valstybėse aprėptis ir skyrimo sąlygos.

Magistro baigiamojo darbo **tyrimo dalykas** yra socialinės paramos šeimoms, auginančioms vaikus Lietuvoje bei kitose ES valstybėse, išmokas reglamentuojantys teisės aktai, Europos Tarybos reglamentas Nr. 1408/71/EEB „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems Bendrijoje“ ir reglamentas Nr. 574/72/EEB, nustatantis reglamento Nr. 1408/71/EEB įgyvendinimo tvarką, mokslinė literatūra.

Darbe naudojami šie **metodai**: duomenų analizė, lyginimo, apibendrinimo.

Siekiant materialiai padėti šeimoms auginančioms vaikus, 2004m. buvo reformuota valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, sistema. 2004 metų gegužės 18 d. priimtas Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. Iki reformos pinigine parama šeimai buvo vadinama pašalpomis šeimai. Todėl, siekiant išvengti sąvokų painumo, visa iki 2004m. reformos ir po jos pinigine parama šeimai magistro darbe vadinama išmokomis šeimai arba vaiko pinigai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro titulinis lapas, turinys, įvadas, dėstomoji dalis, pabaiga (išvados, pasiūlymai), literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai. Pirmajame skyriuje aptariamos šeimos transformacijos priežastys ir demografinė situacija Lietuvoje. Antrajame skyriuje nagrinėjami Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys pinigine paramą šeimai, jų kitimo tendencijos bei aptariamos piniginės paramos šeimai rūšys. Trečiąjį skyrių sudaro piniginės paramos šeimai ES valstybėse lyginamoji analizė. Ketvirtasis skyrius skirtas socialinės paramos šeimai priemonių efektyvumui nustatyti. Aptariami užsienio ir lietuvių mokslininkų darytų tyrimų rezultatai. Atsižvelgiant į juos pateikiami pasiūlymai, kaip būtų galima tobulinti socialinę paramą šeimai Lietuvoje.

1.LIETUVOS DEMOGRAFINĖ SITUACIJA IR ŠEIMOS POLITIKA

1.1. Šeima - socialiai kontroliuojama mikroaplinka visuomenėje

Šeima – viena seniausių visuomenės institucijų, paremta biologiniais, socialiniais ir kitais ryšiais bei mažos žmonių grupės sąjungos interesais. Ji susideda iš drauge gyvenančių tėvų ir vaikų, kartais ir kitų giminaičių: pagrįsta santuoka arba kraujo ryšiais; nariai tvarko bendrą ūkį; tarpusavio santykius grindžia dorovine atsakomybe, savitarpio supratimu ir pagalba. Tai – svarbiausioji vaikų ugdymo institucija, mikroaplinka, kurioje vyksta vaikų socializacija.

Socialinės paramos požiūriu šeima laikomi sutuoktiniai arba kartu gyvenantys bendro ūkio siejami nesusituokę asmenys, arba vienintelis iš tėvų, jų vaikai ir įvaikiai iki 18 metų bei vyresni nedirbantys mokymo įstaigų dieninių skyrių nesusituokę moksleiviai ir studentai, taip pat vieni gyvenantys vyresni negu 18 metų neturintys sutuoktinio asmenys³.

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas skelbia, kad šeima – sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys asmenys, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų, jų vaikai ir įvaikiai iki 18 metų. Į šeimos sudėtį taip pat įskaitomi nesusituokę ir su kitu asmeniu bendrai negyvenantys asmenys nuo 18 iki 24 metų: besimokantys dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose, taip pat asmenys nuo dieninių bendrojo lavinimo mokyklų baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos⁴.

„Šeima – svarbiausias veiksnys, apsprendžiantis vaiko asmenybės tapsmą. Šeimos ryšiai bei tėvų santykiai su vaiku šiam yra pirmasis ir įtaigiausias bendravimo modelis“⁵. „Šeima yra pripažinta kaip saugiausia ir tinkamiausia vieta vaikui“⁶.

Šeima apibūdinama šiais parametrais⁷:

- 1) socialiniu - kultūriniu, priklausančiu nuo šeimos narių išsilavinimo ir dalyvavimo visuomeniniame gyvenime;
- 2) socialiniu - ekonominiu, kurį apsprendžia šeimos narių materialinės sąlygos ir užimtumas;
- 3) buitinėmis - higieninėmis gyvenimo sąlygomis, t.y., buto įrengimas, gyvenimo būdas, higienos laikymasis;
- 4) demografiniu, priklausančiu nuo šeimos struktūros.

³Socialinis pranešimas 2001 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 2002. P. 101.

⁴Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208.

⁵Navaitis G. Psichologinė parama vaikams. Vilnius, 1998. P. 17.

⁶Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. Filosofija, sociologija. 2002. Nr. 3. P. 47.

⁷Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas, 1997. P. 19.

Taigi šeima yra savarankiškas bei nepriklausomas darinys, turintis nusistovėjusius santykius, raidos dėsningumus ir ypatumus. Tačiau šeima vystosi visuomenėje, kuri veikia šeimą⁸. Visuomenės raida yra sudėtinga ir prieštaringa, todėl jos problemos atsispindi ir šeimos gyvenime.

Autoriai - J.Vaitkevičius⁹, K. Miškinis¹⁰ teigia, jog viena svarbiausių šeimos funkcijų, lemiančių žmonijos ateitį ir perspektyvas, yra žmonių giminės tęsimo funkcija, susijusi ne tik su vaikų gimimu, bet ir su jų fizinės bei psichinės sveikatos užtikrinimu.

Žmogaus teisių idėja yra tai, jog kiekvienas asmuo vertas pagarbos. Vaiko teisių konvencija yra pirmas tarptautinės teisės dokumentas, kuris suteikia vaikams žmogaus teises ir pripažįsta juos autonomiškais individais. Konvencija reikalauja, jog valstybė kurtų ryšius su vaiku kaip individualiu piliečiu ir atsižvelgtų į vaikus, darydama politinius sprendimus¹¹.

1.2. Šeimos transformacija: požymiai ir veiksniai

Šiaurės ir Vakarų Europos šalyse XX a. septintajame dešimtmetyje prasidėjo esminiai šeimos ir gimstamumo pokyčiai. Tai pasireiškė sparčiu ir ženkliai sumažėjimu, nebeužtikrinančiu demografinės pusiausvyros ir kartų kaitos.

Demografinės transformacijas sąlygojančius veiksniai van de Kaa suskirstė į tris grupes: struktūriniai pokyčiai (socioekonominiai, politiniai), technologiniai pokyčiai (technikos ir mokslo pažanga) ir kultūriniai pokyčiai (visuomenės normos ir vertybės). Van de Kaa nuomone, pagrindinės šeimos transformacijos prielaidos glūdi poindustrinės visuomenės vertybių sistemos pokyčiuose. Kitaip tariant, esminiai pokyčiai įvyko žmonių sąmonėje, jų mąstyme¹².

Tradicinėje šeimoje pagrindinis dėmesys ir investicijos buvo skiriami šeimos, pirmiausia vaikų gerovės kūrimui, tuo tarpu šiuolaikinėje šeimoje į pirmą vietą iškyla asmeninės laisvės, saviraiškos bei partnerių tarpusavio santykių kokybės svarba.

Gimstamumo rodiklis beveik visoje Europoje yra žemiau kartų kaitos užtikrinimo (2.1 vaiko vienai moteriai), o Rytų Europos šalyse kai kur jis yra net žemiau 1.3 vaiko vienai moteriai.

⁸ Gaigalienė M. Šeimos funkcijų tyrimo pedagoginiai aspektai // Pedagogika. Mokslo darbai. Vilnius, VPU, 2002. P. 28.

⁹ Vaitkevičius J. Socialinės pedagogikos pagrindai. Vilnius, 1995. P. 190.

¹⁰ Miškinis K. Šeimos pedagogika. Vilnius, 1993. P. 9.

¹¹ Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. Filosofija, sociologija. 2002. Nr. 3. P. 46.

¹² Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mitrikas A. A., Maslauskaitė A. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. Filosofija. Sociologija. 2003. Nr. 2. P. 52.

Šeimų nenorinčių turėti vaikų skaičiaus didėjimas reiškia, kad tėvystė/motinstė ir vaikų turėjimas prarado savo vertę. Dažnai yra teigiama, kad naujosios kartos nori turėti mažiau vaikų, nes jos teikia prioritetą kitiems tikslas savo gyvenime, tokiems kaip - profesinė karjera, hobis bei draugai.

Vokiečių mokslininkas M. Lechner, tyrinėdamas Vokietijos gimstamumą po Vokietijos suvienijimo, pastebi, kad yra aiškus ryšys tarp šeimos sudėties ir moters bei jos partnerio pajamų dydžio¹³.

Nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžios vykstantys spartūs ir esminiai socialinės, ekonominės, kultūrinės aplinkos pokyčiai Lietuvoje sąlygojo šeimos transformaciją. Lietuvos šeima patiria ryškius pokyčius. Nyksta tradicinės šeimos bruožai, vis labiau įsigali moderni šeima¹⁴. Taigi į XXI a. Lietuva išengė patirdama gilų demografinį nuosmukį, praradusi demografinę pusiausvyrą. Santuokos ir gimstamumo rodiklių dinamika 1990 – 2002 m. Lietuvoje, pateikiama priede Nr. 1.

Sparčių socialinių, ekonominių ir demografinių permainų laikotarpiu, Lietuvoje pastebimos šios demografinės tendencijos:

- 1) mažėja santuokų skaičius.
- 2) mažėja gimstamumas.
- 3) žmonės tuokiasi vyresniame amžiuje.
- 4) absoliutinis ištuokų skaičius lieka pastovus, bet santykinis ištuokų skaičius didėja.
- 5) mažėja vidutiniškas vaikų šeimoje skaičius.
- 6) didėja neregistruotų santuokų arba kohabitacijos skaičius.
- 7) vaikai palieka tėvų namus vyresniame amžiuje.

Europos vertybių tyrimo duomenimis 65 nuošimčiai Lietuvos gyventojų teigia, kas didžiausia jų gyvenimo vertybė – šeima. Net ir dabartinių revoliucingų šeimos institucijos pokyčių fone tokie duomenys teikia vilties. Tikėtina, kad pasimėgavę naujovėmis, lietuviai sugrįš prie seniai patikrintų dalykų. Tyrimo, atlikto 32- jose Europos šalyse, duomenys rodo, kad lietuviai rečiausiai teigia, jog šeima jiems yra „labai svarbi“.

Taigi pastarųjų dešimtmečių socialinės sąlygos, esminiai pokyčiai bei vertybinių orientacijų virsmas Lietuvoje turi didelę įtaką Lietuvos šeimoms. Šeimoje atsispindi ir kaupiasi visi socialinio gyvenimo pažangūs ir negatyvūs pokyčiai.

¹³ Michael Lechner, Eine empirische Analyse des Geburtenrückgangs in den neuen Bundesländern aus der Sicht der neoklassischen Bevölkerungswirtschaft Universität Mannheim, März 1998. // www.alexandria.unisg.ch/EXPORT/DL/15274.pdf; prisijungimo laikas 2007-12-01.

¹⁴ Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mitrikas A. A. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. Filosofija. Sociologija. 2003. Nr. 2. P. 57.

2000-2003 metais buvo atliktas, ES finansuotas Dialog projektas¹⁵, tyręs 14 šalių gimstamumo mažėjimo problemas.

Tyrimo rezultatų duomenimis¹⁶, tėvystė/motinstė dažnai nurodoma kaip kliūtis savo asmeniniams tikslams gyvenime pasiekti. Tai galėtų būti labai svarbi priežastis, kodėl jauni žmonės atsisako turėti daugiau ar visai neturėti vaikų. Pagrindinis „konkurentas“ vaikų gimimui yra materialinė vertybė- „turėti pakankamai pinigų“ bei vertybė- „turėti pakankamai laiko sau ir saviems interesams“. Tyrimo duomenimis, šios vertybės yra labai vertinamos Lietuvoje.

Dauguma europiečių kaip pageidautiną vaikų skaičių, kuris netrukdytų įgyvendinti siekiamų tikslų, nurodo du vaikus.

Tėvystės motyvacija. Visgi, nepaisant individualistinių poreikių, europiečiai, ypač rytuose, labai aukštai vertina vaikus. Atsakydami į Dialog¹⁷ klausimus, net 90.1 procentas Lietuvos respondentų atsakė, kad sutinka su nuomone- „man patinka turėti vaikų, nes jiems manęs tikrai reikia“, o 89.6 procentai - „aš visuomet džiaugiuosi kai vaikai yra šalia manęs“, 85,5 procentai- „galima būti visiškai patenkintu gyvenimu, jeigu esi geras tėvas/mama“¹⁸.

Tyrimo duomenimis, apklaustų asmenų ketinimai susilaukti dar vieno vaiko, nėra labai dideli. Lenkai ir Lietuviai Dialog apklausoje parodė mažiausią pasiryžimą turėti vaikų - tik 32 procentai.

Priežastys dėl kurių nenorima turėti vaikų. Lietuvoje, kaip ir kai kuriose kitose šalyse, kur turėti dar vieną vaiką pasiryžimas yra žemesnis nei 20 procentų, respondantai teigia, kad tokį jų sprendimą nulemia nerimas dėl ateities bei baimės, kad dar vienas vaikas per daug kainuos.

Politinės priemonės. Dalyvavusių respondentų nuomone, parama šeimai nėra pakankama, tačiau motinstės atostogų trukmė dauguma yra patenkinti. Trys labiausiai pageidaujamos politinės priemonės yra: pagerintos motinstės atostogos dirbančioms mamoms, mažesni mokesčiai asmenims auginantiems vaikus bei daugiau ir geresnių galimybių tėvams dirbti ne pilnu etatu.

Yra aiškūs skirtumai tarp Vakarų ir Rytų šalių prioritetų. Rytuose labiau vertinama finansinė parama, Vakaruose pirmenybė teikiama galimybei suderinti šeimą bei darbą bei vaiko priežiūros galimybių gerinimas.

¹⁵ Population Policy Acceptance Study (PPAS), <http://www.bib-demographie.de/ppa/Main.htm>; prisijungimo laikas 2007-12-01.

¹⁶ Ingrid Esveldt and Tineke Fokkema, Evidence from the Dialog project, 2006, <http://www.nidi.knaw.nl/en/output/2006/sso-2006-monitor-report-esveldt.pdf/sso-2006-monitor-report-esveldt.pdf>; prisijungimo laikas 2007-12-01.

¹⁷ Population Policy Acceptance Study (PPAS), <http://www.bib-demographie.de/ppa/Main.htm>; prisijungimo laikas 2007-12-01.

¹⁸ <http://www.nidi.knaw.nl/en/output/2006/sso-2006-monitor-report-esveldt.pdf/sso-2006-monitor-report-esveldt.pdf>; prisijungimo laikas 2007-12-01.

Didžiausią politinių priemonių poveikį pripažįsta Rytų Europos šalių gyventojai. Pavyzdžiui, Lietuvoje vieną vaiką turintys tėvai sutiktų turėti dar vieną vaiką, pasikeitus politinėms priemonėms.

Šio tyrimo duomenys rodo, kad Rytų Europoje gimstamumo didinimas turėtų būti vykdomas ne pavieniais veiksmais, tačiau suderintu priemonių paketu, atsižvelgiant į buvusią, esamą bei kintančią kultūrinę padėtį, visuomeninę nuomonę.

2. SOCIALINĖ PARAMA ŠEIMAI LIETUVOJE

2.1. Socialinės paramos šeimai apibrėžimas ir tikslai

Per trumpą Nepriklausomybės laikotarpį Lietuva sugebėjo sukurti socialinės apsaugos sistemą, iš esmės atitinkančią Europos tradiciją ir ES reikalavimus. Kaip ir daugelyje šalių, atskiros socialinės apsaugos schemos aprėpia pagrindines socialines rizikas: senatvę, ligą, neįgalumą, našlystę, nedarbą, šeimos naštą. Socialinę apsaugą gyventojams laiduoja parengta ir nuolat tobulinama atitinkama teisinė bazė bei sukurta adekvati institucinė sistema. Lietuvos socialinės apsaugos sistemai labiausiai būdingi bismarkiško gerovės valstybės modelio bruožai.

Pagrindinės šeimos teisės į socialinę apsaugą garantuojamos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. 38 straipsnio 1 dalis skelbia, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Minėto straipsnio 2 dalis numato, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. 39 straipsnis numato socialinę paramą šeimoms: „Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikiant joms paramą.“¹⁹.

Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsniu, 1995 m. liepos 3 d., ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją. Dokumente pabrėžta kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi. Pažymėta, kad tėvams ar kitiems vaiką auklėjantiems asmenims tenka didžiausia atsakomybė už vaikui reikalingų gyvenimo sąlygų sudarymą ir numatyta, kad valstybės, atsižvelgdamos į nacionalines sąlygas ir savo galimybes, turi imtis reikiamų priemonių ir padėti tėvams ir kitiems vaiką auklėjantiems asmenims įgyvendinti šią teisę²⁰.

Europos socialinės chartijos, kurią 2001 m. gegužės 15 d. ratifikavo Lietuva, I dalies 16 punktas skelbia, kad šeima, kaip pagrindinė visuomenės ląstelė, siekiant užtikrinti jos visapusišką vystymąsi, turi teisę į atitinkamą socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą. Minėtos dalies 17 punktas numato, jog vaikai ir paaugliai turi teisę į atitinkamą socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą. Chartijos 16 straipsnis nustato valstybės pareigą, siekiant užtikrinti būtinas sąlygas visapusiškam šeimos, kaip pagrindinės visuomenės ląstelės, vystymuisi, prisidėti prie šeimos gyvenimo ekonominės, teisinės ir socialinės apsaugos tokiomis priemonėmis kaip socialinės ir šeimos pašalpos, palanki valstybės mokesčių politika, šeimos aprūpinimas būstu, lengvatos²¹.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002.

²⁰ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.

²¹ Europos socialinė chartija (pataisyta).

ES teisė tiesiogiai nereglamentuoja paramos šeimai nuostatų ir apima tik bendrus principus.

Socialinės apsaugos terminų žodynas nurodo, kad socialinė parama – tai pagalba, teikiama pinigais arba natūra asmenims, kurie neturi išteklių būtiniems poreikiams patenkinti. Socialinės paramos koncepcija²² skelbia, kad socialinė parama yra socialinės, ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės, kuriomis siekiama sudaryti būtiniausias gyvenimo sąlygas šeimoms, kurių darbo, socialinio draudimo ir kitokios pajamos dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra nepakankamos, kad jos galėtų pasirūpinti savimi. Tam tikslui šeimoms ir vaikams mokamos socialinės išmokos, teikiamos socialinės paslaugos, garantijos ir lengvatos. Nurodoma, jog pagrindinė socialinės paramos sistemos nuostata yra ta, kad socialinė parama negali žmogui užtikrinti ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo – ji tik padeda jam išgyventi ekstremaliomis sąlygomis. Socialinės paramos sistema organizuojama taip, kad būtų stiprinamas pačių žmonių aktyvumas ir atsakomybė už save ir savo šeimą. Pagal Socialinės paramos koncepciją, valstybinė socialinė parama šeimai teikiama vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostata, kad tėvų pareiga – išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, o vaikų pareiga – globoti tėvus senatvėje. Kartu laikomasi socialinio solidarumo principo, pagal kurį valstybė įsipareigoja rūpintis kiekvienu žmogumi, kuris dėl objektyvių priežasčių negali savimi pasirūpinti. Be to, socialinė parama nėra suvokiama vien tik kaip valstybinių institucijų funkcija, bet apjungia žymiai platesnį sektorių: visuomenę, bendruomenę, šeimą, gimines, kaimynus, draugus ir kt.

Vienas pagrindinių socialinės paramos tikslų – tai padėti tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra ribotas. Todėl ir šeimoms bei vaikams yra mokamos socialinės išmokos ir teikiamos socialinės garantijos bei lengvatos.

Atsakomybės pasidalijimas tarp šeimos ir valstybės, aprūpinant vaikus, yra neišvengiamas moderniaame pasaulyje, nes „šeimos investuoja į vaikus neturėdamos materialinės naudos“ ir, priešingai, „valstybė investuoja į vaikus ir turi iš jų naudos“²³. Visuomenės struktūra yra organizuota taip, kad šeima suprantama kaip pagrindinė vaiko aprūpinimo institucija. Todėl šeimai, kad ji galėtų įvykdyti visas visuomenės nusakytas užduotis, reikia lėšų ir paslaugų.

Gerinant socialinės paramos šeimoms ir vaikams sistemą įgyvendinamos svarbios kryptys: ekonominės socialinės aplinkos kūrimas mažinant nedarbą; profesinio aktyvumo skatinimas; paramos šeimoms ir vaikams sistemos tobulinimas; šeimų atsakomybės už šeimos gerovę didinimas; palankių sąlygų šeimoms kūrimas sprendžiant būsto problemas; pašalpu

²² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994-05-09 nutarimu Nr. 360 patvirtinta Socialinės paramos koncepcija // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 36-653

²³ Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. Filosofija, sociologija. 2002. Nr. 3. P. 48.

šeimoms derinimas su kitomis paramos formomis bei kitos priemonės, skatinančios žmones aktyviau integruotis į darbo rinką, įgyjant išsilavinimą²⁴.

Lietuvoje socialinė parama yra socialinės apsaugos dalis, kuri finansuojama valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšomis. Tuo ji skiriasi nuo socialinio draudimo sistemos, finansuojamos įmokomis. Taigi, socialinė parama Lietuvoje traktuojama labai plačiai, ji apima ne tik pinigines, tarp jų ir kategorines išmokas, bet ir socialines paslaugas:

1. **Piniginė parama** šeimai daugiausiai teikiama išmokomis arba kompensuojant tam tikras išlaidas.

2. **Socialinės paslaugos** – tai pagalbos asmenims suteikimas įvairiomis nepiniginėmis formomis bei globos pinigais. Socialinių paslaugų tikslai yra grąžinti žmogaus gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis visuomenėje, sudarant žmogaus orumą nežeminančias gyvenimo sąlygas, kai pats žmogus to nepajėgia padaryti. Jos skirtos įvairaus amžiaus ir įvairių socialinių grupių žmonėms.

Socialinė parama šeimai gali būti teikiama dviem būdais:

1. **Kategoriniu** – nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų; ši išmoka apima kategorines išmokas, taip pat lengvatas, kompensacijas ir nuolaidas;

2. **Testavimo** – parama teikiama nepasiturinčioms šeimoms, įvertinus jų turtą ir pajamas; apima testuojamąsias išmokas, taip pat įvairias kompensacijas ir lengvatas.

Socialinės paramos išmokas šeimoms ir vaikams galima suskirstyti į tris grupes, t.y. išmokos šeimai, išmokos šeimai auginančiai vaikus ir išmokos vaikams. Atsižvelgiant į tai, jog baigiamojo darbo pavadinimui artimiausios yra socialinės paramos išmokos šeimoms auginančioms vaikus, todėl tolesniuose skyriuose šios išmokos ir nagrinėjamos.

2.2. Socialinės paramos formavimosi prielaidos

Socialinės paramos ištakos siekia viduramžių „pagalbos vargšams“ įstatymus, apie kuriuos daugiausia žinoma iš Anglijos istorijos. Jau 1600 metais Anglijoje buvo įvestas „Poor Law“ – Vargšų įstatymas, kuris ir buvo socialinės apsaugos pradžia. Šio įstatymo tikslas – užtikrinti minimumą, reikalingą žmogaus egzistavimui.

Tarptautinė darbo organizacija dar 1942 metais socialinę paramą apibrėžė taip: „Tarnybą arba schemą, kuri asmenims teikia teisę į mažas išmokas, kurios yra pakankamo dydžio patenkinti minimalius poreikius“²⁵.

²⁴ Socialinė parama šeimoms ir vaikams // <http://www.socmin.lt/index.php?1714107095>; prisijungimo laikas 2007-12-01.

XIX a. antroje pusėje Vokietijoje pradėti bandymai formuoti socialinę valstybės politiką, kurios pagrindu vėliau klostėsi šiuolaikinės socialinės teisinės valstybės koncepcija, klasių kovą keitusi klasių bendradarbiavimu. Tokios politikos pradininku valstybės mastu buvo XIX a. antrosios pusės Prūsijos ir Vokietijos imperijos valstybės veikėjas kunigaikštis Otto fon Bismarkas. Jo socialinės pažiūros įdomios kaip šiuolaikinės socialinės teisinės valstybės ištakos²⁶.

O. Bismarkas pirmasis Europoje valstybės mastu ėmėsi darbininkų socialinio draudimo praktikos (inicijavo pirmuosius socialinio draudimo įstatymus), kuri po Antrojo pasaulinio karo išsiplėtojo į šiuolaikinės socialinės teisinės valstybės koncepciją ir praktiką, patikimai užtikrinančią visuomenės socialinį stabilumą. O. Bismarko socialinė politika pakeitė valstybės esmę, priartino ją prie žmogaus, padarė ją ne tik įsakančią, bet ir gelbstinčią. Vėliau ji tapo pavyzdžiu ir kitoms valstybėms.

Socialinės apsaugos sistemos pirmosios nepriklausomybės laikotarpiu (1918-1939 m.) Lietuvoje kūrimosi pagrindu tapo įvairialypis carinės Rusijos (1795-1915 m.) ir vokiečių (1915-1918 m.) valdymo laikų paveldas²⁷. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu buvo padėti socialinės apsaugos sistemos kūrimo pagrindai. Socialinė politika tapo viena iš tų sričių, kuriai vyriausybė skyrė itin daug dėmesio.

Pradėjus veikti pirmajam kabinetui nepriklausomoje Lietuvoje, pradėti leisti „Laikinieji įstatymai“. Išleistos ir Vidaus reikalų ministro „Laikiniosios apskričių viršininkų teisės ir pareigos“. Be visų kitų išskirtų teisių ir pareigų, svarbus septintas straipsnis, kuris skelbia, kad „apskrities viršininkai rūpinasi vietos žmonių maitinimu, pavargėlių ir bedarbių šelpimu {...}, prieglaudų, maitinimo ir įvairių kooperacijos įstaigų steigimu“²⁸. Pagal šį straipsnį apskričių viršininkai dar tapo atsakingi ir už savo apskrities gyventojų socialinį aprūpinimą, t.y. ne tik šelpimą ir maitinimą, bet ir įvairių socialinių institucijų steigimą ir priežiūrą. Kur kas platesnė veikla buvo numatyta savivaldybėse. 1919 m. spalio 28 d. buvo patvirtintas „Savivaldybių įstatymas“. Jame nurodyta, kad savivaldybės rūpinasi socialine sritimi²⁹. Šio įstatymo pirmame punkte sakoma: „savivaldybės įstaigoms priklauso rūpinimo žemiau nurodytų reikalų: neturtėlių globojimas, tarp kurių sušelpimas ir užlaikymas, apšvietos globojimas, tautos sveikatos globojimas ir kt.“³⁰. Šios įstatymais reglamentuojamos veiklos siejosi su socialine parama.

²⁵ Lukoševičienė I. Profesinio socialinio darbo pagrindai. Kaunas - Caritas, 1996. P. 7.

²⁶ Eidukienė D. Otto fon Bismarko socialinės doktrinos ištakos. Jurisprudencija, 2001, t. 21 (13). P. 15.

²⁷ Pivorienė J. Tarpukario Lietuvos socialinės apsaugos sistemos formavimosi prielaidos. Socialinis darbas mokslo darbai. 4 (1) MRU 2005. P. 87.

²⁸ Laikiniosios apskričių viršininkų teisės ir pareigos // Vyriausybės žinios. 1918-1921 m. cirkuliaras. Nr. 2.

²⁹ Pivorienė J. Tarpukario Lietuvos socialinės apsaugos sistemos formavimosi prielaidos. Socialinis darbas mokslo darbai. 4 (1) MRU 2005. P. 91.

³⁰ Savivaldybių įstatymas // Laikiniosios vyriausybės žinios. 1919-10-28.

Taigi, socialinės apsaugos teisinis pagrindas buvo pradėtas kurti nepriklausomoje Lietuvoje. Įstatymai iš esmės reglamentavo socialinę paramą ir socialinį draudimą³¹.

2.3. Socialinės paramos išmokų šeimai kitimo tendencijos

Lietuvos valstybė, 1990 m. atkūrusi nepriklausomybę, pradėjo vykdyti perėjimo į rinkos ekonomiką programą. Senoji sovietinė socialinė aprūpinimo sistema tapo nebetinkama ir turėjo būti pakeista. Be to, Lietuva, kaip nepriklausoma valstybė, nebegalėjo naudotis nebeegzistuojančios valstybės įstatymais, todėl pagrindiniai įstatymai buvo parengti ir priimt per palyginti trumpą laiką atkūrus nepriklausomybę³².

1990 m. spalio 23 d. buvo priimtas bazinis Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas, kuris padėjo pamatus dviem socialinės apsaugos kryptims:

1991 m. buvo priimtas Paramos šeimai valstybinių pašalpų įstatymas³³, kuriuo buvo įteisinta, kad išmokos šeimoms, auginančioms vaikus ir be tėvų globos likusiems vaikams, mokamos neatsižvelgiant į pajamas.

Pagal šį įstatymą, besimokančioms moterims, esančioms nėštumo ir gimdymo atostogose, buvo mokama nėštumo ir gimdymo išmoka, o vėliau - vaiko priežiūros išmoka, iki vaikai sukaks 3 metai. Už kiekvieną gimusį vaiką šeimoms buvo skiriama vienkartinė kūdikio gimimo išmoka. Vienišoms motinoms - skiriama išmoka už kiekvieną vaiką ir mokama iki vaikai sueis šešiolika (moksleiviui - aštuoniolika) metų.

Įstatyme buvo nustatyta ikimokyklinio auklėjimo išlaidų kompensacija šeimoms, auginančioms vaikus namuose. Ji mokama už kiekvieną valstybinės ikimokyklinės įstaigos nelankančią vaiką nuo pusantrų metų iki jam sueis septyneri metai.

1993 m. buvo įteisintos naujos išmokos šeimoms: kompensacija kūdikių iki vienerių metų produktams pirkti, išmoka tikrosios krašto apsaugos karių vaikams³⁴.

Atsižvelgiant į šalies ekonominę padėtį, 1994 m. pabaigoje paramos šeimai sistema buvo pertvarkyta - nuo 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojo Valstybių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus įstatymas³⁵. Sumažinus valstybinių išmokų, mokamų šeimoms neatsižvelgiant į jų gaunamas pajamas skaičių, valstybės paramą buvo siekiama suteikti šeimoms, kurios dėl

³¹ Pivorienė J. Tarpukario Lietuvos socialinės apsaugos sistemos formavimosi prielaidos. Socialinis darbas mokslo darbai. 4 (1) MRU 2005. P. 93.

³² Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. – Vilnius: MRU, 2005. P. 60.

³³ Lietuvos Respublikos paramos šeimai valstybinių pašalpų įstatymas. I-1431 // Valstybės žinios. 1991. Nr. 19-494.

³⁴ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. – Vilnius: MRU, 2005. P. 167.

³⁵ Lietuvos Respublikos valstybių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus įstatymas. // Valstybės žinios. 1994. Nr. 89-1706.

objektyvių priežasčių neturėjo pakankamai gyvenimui būtinų pajamų³⁶. Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus įstatyme, buvo numatyta neatsižvelgiant į šeimos pajamas ir toliau mokėti išmokas: vienkartinę išmoką gimus kūdikiui, nėštumo išmoką besimokančioms moterims, išmoką tikrosios krašto apsaugos tarnybos karių (prievolininkų) vaikams³⁷.

Įstatyme buvo numatyta nauja šeimos išmoka, kuri mokama už kiekvieną vaiką iki 3 metų, neatsižvelgiant į tėvų ekonominį aktyvumą: dirbantiems tėvams, pasibaigus motinystės (tėvystės) išmokos gavimo laikotarpiui, nedirbantiems – nuo vaiko gimimo dienos. Šeimos išmokos mokėjimas buvo pirmas labai svarbus žingsnis, žengtas padengiant dalį išlaidų, reikalingų kiekvienam vaikui išlaikyti³⁸.

Išmoka šeimoms, auginančioms tris ir daugiau vaikų, pradėta mokėti 1997 m. pabaigoje, išskiriant šią šeimų grupę kaip labiausiai reikalingą paramos. Ši išmoka numatyta kaip pusiau kategorinė. Įstatyme buvo nustatyta, kad skiriant išmoką šeimoms už tris vaikus, atsižvelgiama į šeimos pajamas. Išmokai gauti nustatytas palyginti aukštas pajamų kriterijus – pajamos vienam šeimos nariui neturi viršyti trijų valstybės remiamų pajamų (VRP) dydžių³⁹. Valstybės remiamos pajamos - apskaičiuojamos vienam šeimos nariui, atskaitant iš pajamų privalomus mokėjimus ir neįskaitant išmokėtos socialinės pašalpos, kompensacinių išmokų ir visų rūšių draudimo pajamų, išskyrus laikino nedarbingumo pašalpas⁴⁰. Šeimoms, auginančioms keturis ir daugiau vaikų, ši išmoka mokama neatsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas ir didinama po 0,3 MGL už kiekvieną paskesnę vaiką.

Šios išmokos įteisinimą lėmė sunki daugumos gausių šeimų materialinė padėtis. 1997m. viduryje atlikto namų ūkių biudžetų tyrimo duomenimis, šeimų, auginančių 3 ir daugiau vaikų, vidutinės disponuojamos pajamos 38 procentais mažesnės už visų kitų namų ūkių vidutinės disponuojamas pajamas⁴¹.

Nuo 1998 m. liepos mėnesio buvo nustatytas didesnis MGL dydis - 125 litai, taigi keitėsi nurodytų išmokų dydžiai. Minėtų išmokų už vaikus dydžiai susieti su Lietuvos Respublikos Vyriausybės tvirtinamu minimalaus gyvenimo lygio dydžiu (MGL). Minimalus gyvenimo lygis - tai šeimos mėnesinių pajamų suma, tenkanti vienam žmogui per mėnesį ir garantuojanti visiems minimalų socialiai priimtina poreikių patenkinimo lygį, atitinkantį organizmo maisto poreikius pagal fiziologines normas, taip pat minimalius drabužių, avalynės,

³⁶ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. – Vilnius: MRU, 2005. P. 168.

³⁷ Lietuvos Respublikos valstybių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus įstatymas. // Valstybės žinios. 1994. Nr. 89-1706.

³⁸ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. – Vilnius: MRU, 2005. P. 168.

³⁹ Socialinis pranešimas 2001 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius 2002. P. 103.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas. // Valstybės žinios. 1990, Nr. 30-711.

⁴¹ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. – Vilnius: MRU, 2005. P. 169.

baldu, ūkinių, sanitarijos ir higienos reikmenų, buto, komunalinių, buitinių, transporto, ryšių, kultūros ir švietimo paslaugų poreikius⁴²

Pagal Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymą⁴³, iki 2001 m. liepos 1 d. pirmumo teisę atsiimti už vaikus priklausančias išmokas (vienkartinę išmoką gimus kūdikiui, šeimos išmoką už vaiką iki trijų metų bei išmoką šeimoms, auginančioms tris ir daugiau vaikų) turėjo vaiko motina.

Siekiant suteikti šeimai lygias galimybes gauti įstatymu nustatytas išmokas minėto įstatymo pakeitimu⁴⁴ nuo 2001 m. liepos 1 d. nustatyta, kad išmokos mokamos abiejų tėvų (vieno iš tėvų auginančio vaiką) pareiškimu, nurodant išmokos gavėją.

Pagal iki minėto įstatymo pakeitimo galiojusią tvarką, kai dėl išmokų šeimai turėdavo kreiptis vaiko motina, šeima negaudavo išmokų už vaikus, jei motina būdavo užsienietė, neturinti leidimo nuolat gyventi Lietuvoje, nors visa šeima gyvena Lietuvoje ir vaikų tėvas bei patys vaikai yra Lietuvos Respublikos piliečiai. Pagal minėto įstatymo pakeitimą nuo 2001 m. liepos 1 d. Lietuvoje kartu su vaikais gyvenančios šeimos, kuriose tėvas yra Lietuvos Respublikos pilietis, o motina - užsienio šalies pilietė, neturinti leidimo nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, įgyja teisę gauti įstatymo nustatytas išmokas⁴⁵.

Visoms nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų mokamoms išmokoms 2001 metais buvo išleista 289,4 mln. litų. Didžiausią šių išlaidų dalį (69 proc.) sudarė išlaidos išmokoms, kurios mokamos vaikus auginančioms šeimoms.

Pakeitus Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo formuluotę, apibrėžiančią teisę į šeimos išmoką, nustatyta, kad šeimos išmoka kas mėnesį mokama motinai (tėvui) už kiekvieną vaiką nuo jo gimimo iki jo trejų metų per laikotarpius, kai motina (tėvas) pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą neturi teisės gauti motinystės ir (ar) motinystės (tėvystės) išmokos arba atitinkamų išmokų pagal profesinę veiklą reglamentuojančius teisės aktus.

Taigi nebeliko jokios galimybės tuo pačiu laikotarpiu gauti šeimos išmoką tiems tėvams, kurie pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą ar profesinę veiklą (krašto apsaugos, vidaus reikalų sistemų pareigūnai ir kt.) reglamentuojančius teisės aktus gauna jiems priklausančias atitinkamas išmokas nėštumo ir gimdymo atostogų bei vaiko priežiūros atostogų metu⁴⁶. Iki minėtojo įstatymo pakeitimo tebuvo nustatyta, kad šeimos išmoka nemokama

⁴² Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas. // Valstybės žinios. 1990, Nr. 30-711.

⁴³ Lietuvos Respublikos 1994 m. lapkričio 3 d. Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas // Valstybės žinios. 1994. Nr. I-621.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos 2001 m. sausio 25 d. Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo 1, 2, 3, 4, 41 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. IX-168.

⁴⁵ Socialinis pranešimas 2000 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 2001. P. 95.

⁴⁶ Socialinis pranešimas 2001 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 2002. P. 106.

asmenims laikotarpiu, kai jie pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą⁴⁷ gauna motinystės (tėvystės) išmoką. Motinystės (tėvystės) išmoka mokama vaiko priežiūros atostogų metu nuo motinos nėštumo ir gimdymo atostogų pasibaigimo dienos (praėjus 56 ar 70 dienų po gimdymo), iki vaikui sukanka vieni metai.

Išmokų šeimai skaičiavimas ir mokėjimas pagal Vietos savivaldos įstatymą yra valstybinė (perduota savivaldybėms) funkcija. Todėl nuo 2002 metų lėšos išmokoms mokėti buvo skiriamos ne iš savivaldybių biudžetų, o iš valstybės biudžeto ir pervedamos savivaldybėms kaip specialioji dotacija⁴⁸.

Igyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 - 2004 metų programą⁴⁹, 2003 metais buvo parengta Išmokų vaikams įstatymo koncepcija. Šia koncepcija siekta kompleksiskai reformuoti valstybinių išmokų šeimoms sistemą, garantuoti socialinį saugumą visoms vaikų auginančioms šeimoms, sugriežtinti tėvų atsakomybę už išmokų panaudojimą ir suteikti daugiau įgaliojimų išmokas mokančioms institucijoms vykdant socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis. Valstybinių išmokų šeimoms, auginančioms vaikus, pertvarkymą sąlygojo įvairūs socialiniai ir demografiniai veiksniai (aukštesnis skurdo lygis šeimų, turinčių vaikų iki 18 metų, didėjantis socialinės rizikos šeimų ir tėvų globos netekusių vaikų skaičius, nuolat mažėjantis ir kartų kaitos neužtikrinantis gimstamumas). Be to, Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas, priimtas 1994 m., jau buvo keistas 7 kartus, jame nebuvo apibrėžtos sąvokos, išmokas administruojančios įstaigos, kreipimosi terminai, išmokų skyrimo, mokėjimo, apskundimo nuostatos, nenustatyti įpareigojimai Vyriausybei parengti poįstatyminius teisės aktus, nenumatytos išmokas mokančių institucijų teisės, kompetencijos ribos, išmokų gavėjų pareigos, nereglamentuota galimybė skirti išmokas alternatyviomis paramos skyrimo formomis.

Išmokų vaikams įstatymo koncepcijos pagrindu, atsižvelgiant į Valstybės ilgalaikės raidos strategijos bei Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos nuostatas, 2003 metais pradėtas rengti Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo projektas, siekiant šių svarbiausių tikslų:

1) skatinti šeimas auginti ir išlaikyti savo vaikus, remiant kiekvieną vaiką nuo jo gimimo iki pilnametystės;

2) apsaugoti socialinės rizikos šeimų vaikus ir užtikrinti išmokų panaudojimą vaikų poreikiams: stiprinant tėvų atsakomybę už vaikų išlaikymą; plėtojant socialines paslaugas šeimoms bei organizuojant prevencinį darbą socialinės rizikos šeimoms; suteikiant

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. 2000. Nr. IX-3574. // Valstybės žinios. 2000. Nr. 111-3574.

⁴⁸ Socialinis pranešimas 2001 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 2002. P. 107.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 4 d. nutarimas Nr. 1196 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001- 2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“. // Valstybės žinios. 2001, Nr. 86-3015.

savivaldybėms daugiau įgaliojimų pakeisti išmokas alternatyviomis paramos formomis;

3) garantuoti didesnę paramą nėščioms besimokančioms moterims;

4) užtikrinti vieningą išmokų administravimą per savivaldybes.

Siekiant materialiai padėti šeimoms su vaikais, skatinti šeimas auginti ir išlaikyti savo vaikus, nuo 2004 metų liepos 1 d. reformuota valstybinių išmokų šeimoms, auginančioms vaikus, sistema. Išanalizavus esamos paramos šeimoms sistemos privalumus ir trūkumus bei kitų valstybių patirtį, atsižvelgiant į valstybės biudžeto galimybes, 2004 metų gegužės 18 d. priimtas Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas⁵⁰.

Įstatyme numatytos išmokos mokamos iš valstybės biudžeto, nepriklausomai nuo to, ar asmuo draudžiamas valstybiniu socialiniu draudimu, ar ne.

Jeigu anksčiau šeimos buvo remiamos tik dviem atvejais - kol vaikui sukanka 3 metai (po 0,75 MGL per mėnesį) ir kai šeima augina tris ir daugiau vaikų (po 1 MGL per mėnesį už 3 vaikus, pridedant po 0,3 MGL už kiekvieną paskesnį vaiką, ir skiriant šią išmoką įvertinus šeimos pajamas), tai nuo 2004 metų liepos 1 d., pasekus daugumos Europos šalių pavyzdžiu, pradėtas įgyvendinti kiekvieno šeimoje auginamo vaiko rėmimas nuo jo gimimo iki pilnametystės. Šeimoms, auginančioms vieną ar du vaikus iki 3 metų, palikta anksčiau galiojusio dydžio išmoka (0,75 MGL – 93,75 Lt), o šeimoms, auginančioms tris ir daugiau vaikų, ji šiek tiek padidinta (1,1 MGL – 137,5 Lt). Vaikams nuo 3 metų iki pilnametystės ir vyresniems, kol jie studijuoja, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų, nustatyti „vaiko pinigai“ – 0,4 MGL dydžio (50 Lt) išmoka per mėnesį. Kadangi šios išmokos kiekvienam vaikui įvedimas (Lietuvoje yra apie 800 tūkst. vaikų iki 18 metų) papildomai iš valstybės biudžeto būtų pareikalavęs apie 300 mln. Lt. per metus, o tokių finansinių galimybių valstybės biudžete nebuvo, šią nuostatą nuspręsta įgyvendinti palaipsniui. Nuo 2004 metų liepos 1 d. tris ir daugiau vaikų auginančioms šeimoms 50 Lt išmoka per mėnesį mokama nuo 3 iki 18 metų bei studijų laikotarpiu, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų, o vieną arba du vaikus auginančioms šeimoms - nuo 3 iki 7 metų⁵¹. Dėl šių išmokų kilo pagrįstų abejonių ar neatsižvelgiant į realius vaikų poreikius nustatytas vaikus nuo 7 iki 18 metų diskriminuojantis reglamentavimas, nepažeidžia vieno iš kertinių vaiko teisių apsaugos principų – visų vaikų lygybės principo. Atsižvelgiant į tai, įstatymo projektu⁵² buvo siūloma įtvirtinti tikslų ir įmanomai artimiausią terminą, nuo kurio būtų mokamos Įstatyme nustatytos išmokos vaikui, šeimoms auginančioms vieną ar du vaikus, nuo 3 iki 18 metų ir vyresniems, kurie mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje⁵³.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208.

⁵¹ Socialinis pranešimas 2004m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius 2005. P. 100-101.

⁵² Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo aiškinamasis raštas. // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208.

⁵³ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2005.

Pasikeitė ir išmokų, skiriamų šeimoms, auginančioms 3 vaikus skyrimo tvarka, nes pagal naujojo įstatymo nuostatas, tokiai šeimai nebereikia deklaruoti gaunamų pajamų, t.y. išmokos, kurios buvo skiriamos taikant pajamų testavimo principą, pradėtos skirti pagal kategorinį principą.

Iki naujojo įstatymo įsigaliojimo – 2004m. liepos 1 d. nebuvo mokama išmoka šeimai, kuri gaudavo motinystės (tėvystės) išmoką, kol vaikui sukaks vieneri metai. Dabar dirbančiai motinai (tėvui) ne tik kompensuojamas prarastas darbo užmokestis, bet ir mokama išmoka vaikui.⁵⁴

Išmokų vaikams įstatyme valstybiniu socialiniu draudimu apdraustoms moterims suteikta teisė išmoką vaikui gauti nuo vaiko gimimo dienos (anksčiau šeimos išmoka buvo mokama pasibaigus vaiko priežiūros iki 1 metų atostogoms) Nėščioms nedirbančioms moterims pradėta mokėti nauja vienkartinė 2 MGL (250 Lt) dydžio išmoka likus 70 dienų iki gimdymo. Anksčiau šiek tiek mažesnio dydžio paramą turėjo teisę gauti tik besimokančios dieninėse mokymosi įstaigose studentės akademinį atostogų metu.

Įstatyme paliktos tokio pat dydžio ir anksčiau mokėtos išmokos: – 1,5 MGL (187,5 Lt per mėn.) išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui, – 6 MGL (750 Lt) dydžio vienkartinė išmoka gimus vaikui.

Naujoms Išmokų vaikams įstatymo nuostatoms įgyvendinti 2004 metais iš valstybės biudžeto lėšų papildomai skirta 44,6 mln. litų. Atsižvelgiant į tai, kad nuo 2004 metų gegužės mėnesio vaikiškiems vystyklams pradėjus taikyti 18 proc. PVM tarifą padidėjo kūdikius auginančių šeimų išlaidos, 2004-09-02 priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1117 „Dėl paramos vaikams, kompensuojant vaikiškiems vystyklams nustatytą pridėtinės vertės mokestį“ bei tikslinant 2004 metų valstybės biudžetą numatyta 5 mln. litų šioms išlaidoms iš dalies padengti. Vaikams, gimusiems 2004 metų gegužės - gruodžio mėnesiais, nustatyta skirti 220 Lt dydžio papildomą vienkartinę išmoką, o gimusiems 2003 metų gegužės - 2004 metų balandžio mėnesiais, – papildomą vienkartinę išmoką, kurios dydis apskaičiuojamas 20 Lt dauginant iš mėnesių nuo 2004 metų gegužės mėnesio iki vaikui sukaks vieneri metai, įskaitant mėnesį, kurį vaikui sukanka vieneri metai, skaičiaus⁵⁵.

Siekiant padidinti paramą šeimoms, auginančioms vaikus iki vienerių metų ir iš dalies padengti patiriamus nuostolius dėl vaikiškų vystyklų apmokestinimo, buvo pakeistas Išmokų vaikams įstatymo 5 straipsnis⁵⁶. Nuo 2005 metų sausio 1 d. vienkartinė išmoka gimus vaikui padidinta nuo 6 MGL (750 Lt) iki 8 MGL (1000 Lt). Išmoka skiriama kiekvienam gimusiam

⁵⁴ Socialinis pranešimas 2003m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius 2004. P. 105.

⁵⁵ Socialinis pranešimas 2004m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius 2005. P. 101.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 5 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. IXP-3823. 2004.

kūdikiai, taigi išmokos dydis siejamas su gimusių vaikų skaičiumi. Todėl, gimus dvynukams ar trynukams išmokama didesnė suma, o šiam padidininimui skirta 7,75 milijonų litų.⁵⁷

Įvairiose globos institucijose auga tūkstančiai vaikų, tuo tarpu įvaikintų vaikų skaičius auga lėtai, 2004 m. buvo įvaikinti 194 vaikai, be to, daugiau nei pusė jų – įvaikinti sutuoktinių vaikai⁵⁸. Siekiant užtikrinti socialinį saugumą visoms vaikų auginančioms šeimoms bei siekiant tobulinti išmokų šeimoms ir vaikams sistemą, buvo priimti Išmokų vaikams įstatymo pakeitimai⁵⁹, kurie įsigaliojo 2006 m. liepos 1 d. Pakeitimais buvo įteisinta nauja išmoka įvaikintam vaikui.

Skatinat įvaikinimą Lietuvoje ir siekiant, kad įvaikinimas prilygtų vaiko auginimui šeimoje, nuo 2006 m. liepos 1 d. įvesta vienkartinė išmoka įvaikintam vaikui. Įvaikinus vaiką, išskyrus, kai jį įvaikina sutuoktinis, skiriama 1000 litų (8 MGL) dydžio išmoka. Šeima, įsivaikindama kūdikį, gauna ir vaiko gimimo ir įvaikinimo išmoką⁶⁰. Tikėtina, kad ši išmoka skatins įvaikinimą Lietuvoje, kadangi pasitaiko atvejų, kai vaiko globėjai nesiryžta įvaikinti glojamo vaiko dėl materialinių sunkumų. Be to, vienkartinė išmoka įvaikinus vaiką padės tėvams išspręsti buitinius vaiko įsikūrimo šeimoje rūpesčius (reikiamų daiktų, rūbų ir kt. įsigijimas). Paminėtina, kad vienkartinės išmokos įvaikinus vaikui mokamos ir kitose šalyse, pvz., Danijoje, Latvijoje⁶¹.

2006 metais ir toliau buvo tęsiamas išmokos vaikui mokėjimas, pratęsiant tokį mokėjimą visiems vaikams iki pilnametystės. Kadangi tokios išmokos pareikalautų labai daug valstybės biudžeto lėšų, buvo numatyta šias išmokas įvesti keliais etapais. Nuo 2004 m. liepos 1 d. 50 litų (0,4 MGL) dydžio išmoka vieną ar du vaikus auginančiose šeimose buvo pradėta mokėti iki vaikai sukaks 7 metai, o daugiau nei tris vaikus auginančioms šeimoms – iki 18 metų bei kol studijuoja, tačiau ne ilgiau nei iki 24 metų. Šeimose, auginančiose vieną ar du vaikus, kiekvienam vaikui iki 3 metų mokama 93,75 litų (0,75 MGL) dydžio, o nuo 3 iki 7 metų – 50 litų išmoka per mėnesį. Šeimose, auginančiose tris ir daugiau vaikų, kiekvienam vaikui iki 3 metų mokama 137,5 litų (1,1 MGL), o vaikams nuo 3 iki 18 metų ir vyresniems, kol jie baigs dieninę mokymą įstaigą, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų, – 50 litų dydžio išmoka per mėnesį.

Nuo 2006 m. rugsėjo 1 d. 50 litų išmoka vaikui pradėta mokėti vaikams nuo 7 iki 9 metų. Šia valstybės teikiama parama, nepriklausančia nuo tėvų pajamų, gali pasinaudoti dar 73 tūkst. vaikų. Papildomai iš valstybės biudžeto išmokos mokėjimui pratęsti skirta 12,4 mln. litų.

⁵⁷ Socialinis pranešimas 2004m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius 2005. P. 101.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 3, 5, 10 ir 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. XP-904(2). 2005.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2496.

⁶⁰ Socialinis pranešimas 2006-2007m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius 2007.

⁶¹ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 3, 5, 10 ir 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2005.

Privalomosios pradinės karo tarnybos karių šeimoms tėvo tarnybos laikotarpiu vaikui mokama 187,50 litų (1,5 MGL) dydžio išmoka per mėnesį.

Nėščioms nedirbančioms moterims, neturinčioms teisės gauti valstybinio socialinio draudimo motinystės pašalpos, likus 70 dienų iki numatomo gimdymo mokama vienkartinė 250 litų (2MGL dydžio) išmoka.

Taigi, 2006 metais ir toliau buvo tikslinamos socialinės paramos teikimo sąlygos, didinami paramos dydžiai, siekiant visoms vaikus auginančioms šeimoms užtikrinti finansinę valstybės paramą ir garantuoti socialinį saugumą. Per 2006 metus didžiąją išlaidų piniginei socialinei paramai dalį (65 procentai) sudarė išmokos vaikus auginančioms šeimoms, skiriamos nepriklausomai nuo šeimos pajamų. 45 procentai Lietuvos vaikų (320,6 tūkst.) gavo išmokas vaikui⁶².

Nuo 2007 m. sausio 1 d. padidinus MGL dydį⁶³ nuo 125 litų iki 130 litų, keitėsi nurodytų išmokų dydžiai. Tad 2007 metais vienkartinė išmoka gimusiam ar įvaikintam vaikui yra 1040 litų, išmoka vaikui iki 3 metų šeimose, auginančiose vieną ar du vaikus, yra 97,5 litų, o šeimose, auginančiose tris ir daugiau vaikų – 143 litų per mėnesį, išmoka vyresniems vaikams siekia 52 litus, išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui – 195 litus, o išmoka nėščiai moteriai – 260 litų.

2007m. rugsėjo 1 d. 52 litų išmoka vaikui pradėta mokėti vaikams nuo 3 iki 12 metų. Šiai nuostatai įgyvendinti 2007 metais skirta 23,2 mln. litų, o teisę gauti šią išmoką įgijo 107, 3 tūkst. vaikų. Šeimoje, auginančioje vieną ar du vaikus, kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, kuris mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, nuo 2008 m. sausio 1 d. bus skiriama 0,4 MGL dydžio išmoka per mėnesį⁶⁴.

⁶² Socialinis pranešimas 2006-2007m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 2007.

⁶³ Lietuvos Respublikos 2007 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 138-5267).

⁶⁴ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2496.

1 lentelė. Šeimai ir vaikams mokamų išmokų gavėjai ir išlaidos 2001-2006 metais

Eil. Nr	Išmokos	2001 m.		2002 m.		2003m.		2004m.		2005m.		2006m.	
		Gavėjų sk., tūkst.žm	Išlaidų sk., mln.Lt	Gavėjų sk., tūkst.žm	Išlaidų sk., mln.Lt	Gavėjų sk., tūkst.žm	Išlaidų sk., mln.Lt	Gavėjų sk., tūkst.žm	Išlaidų sk., mln.Lt	Gavėjų sk., tūkst.žm	Išlaidų sk., mln.Lt	Gavėjų sk., tūkst.žm	Išlaidų sk., mln.Lt
1.	Išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, iš jų:	–	199,6	–	193	–	253	–	293,6	–	363,08	–	358,2
1.1	Vienkartinė išmoka gimus vaikui	31,1	23,3	29,8	22	30,0	22	29,6	22,2	29,5	28,5	29,8	29,8
1.2	Vienkartinės išmokos išlaidoms už pabrangusius vaikiškus vystyklus kompensuoti	X	X	X	X	X	X	29,3	5,08	10,8	2,11		
1.3	Nėštumo pašalpa besimokančioms moterims*	0,25	0,05	0,24	0,053	0,211	0,046	0,2	0,043	X	X		
1.4	Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai*	X	X	X	X	X	X	3,8	0,95	8,1	2,0	7,5	1,9
1.5	Šeimos pašalpa**	85,2	93,0	81,8	89	76,6	83	87,1	47,3	X	X	X	X
1.6	Išmoka vaikui**	X	X	X	X	X	X	266,0	102,4	323,0	260,73	320,6	254,5
1.7	Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui	0,07	0,14	0,08	0,16	0,06	0,1	0,037	0,074	0,02	0,036	0,007	0,02
1.8	Pašalpa šeimoms, auginančioms 3 ir daugiau vaikų***, iš jų:	45,9	83,1	45,6	82	43,5	78,6	48,0	44,2	X	X	X	X
	3 vaikus	33,4	55,1	X	X	31,4	51,0	33,7	28,4	X	X	X	X
	4 ir daugiau vaikų	12,5	28,0	X	X	12,1	27,6	13,7	15,8	X	X	X	X

* Iki 2004-07-01 mokėta nėštumo pašalpa besimokančioms moterims, nuo 2004-07-01 – vienkartinė išmoka nėščiai moteriai.

** Iki 2004-07-01 mokėta šeimos pašalpa, nuo 2004-07-01 – išmoka vaikui.

*** Iki 2004-07-01 mokėta pašalpa

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

2.4. Piniginės paramos šeimai rūšys

Išmokas, atsižvelgiant į jų mokėjimo būdą, galima skirstyti į periodines ir vienkartinės. Periodinės išmokos skiriamos tol, kol vaikas sulaukia tam tikro amžiaus. Tokia amžiaus riba gali būti nustatoma visiems vienoda, tačiau dažnai ji priklauso ir nuo kitų veiksnių, pavyzdžiui, mokymosi laiko⁶⁵.

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo nustatytų išmokų skyrimo ir mokėjimo tvarka reglamentuojama Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatuose⁶⁶.

Išmokos skiriamos tik nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantiems asmenims, t.y kurių duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčių gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurioje gyvena, yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą. Asmens, kuriam skiriama išmoka, pilietybė neturi reikšmės, taigi tas asmuo gali būti tiek Lietuvos Respublikos pilietis, tiek užsienietis ar asmuo be pilietybės, svarbu tik, kad tas asmuo būtų vaiko tėvas ar motina, ar įstatymų nustatyta tvarka paskirtas vaiko globėjas (rūpintojas).

Išmokas skiria ir moka savivaldybės administracija. Išmokos mokamos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų, nepriklausomai nuo to, ar asmuo draudžiamas valstybiniu socialiniu draudimu, ar ne. 2007 metais nustatyti išmokų dydžiai (Lt ir MGL) pateikti 3 lentelėje.

Dėl išmokų skyrimo gali kreiptis bet kuris iš vaiką (vaikus) auginančių tėvų arba jų įgaliotas asmuo. Dėl išmokų už vaikus reikia kreiptis į deklaruotos gyvenamosios vietos savivaldybę. Jeigu deklaruotos gyvenamosios vietos neturima - į savivaldybę, kurioje gyvenama. Kreipimosi dėl išmokos diena laikoma diena, kurią priimtas prašymas skirti išmoką. Kai kreipiantis dėl išmokos su prašymu pateikiami ne visi reikiami dokumentai, pareiškėjas gali juos pateikti per mėnesį nuo prašymo priėmimo dienos. Jeigu per mėnesį reikiamų dokumentų pareiškėjas nepateikia, jo prašymas laikomas nepateiktu⁶⁷.

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme⁶⁸ įteisintos šios išmokų šeimai rūšys:

1. Išmokos šeimose auginamiems vaikams:
 - 1.1) vienkartinė išmoka gimus vaikui;
 - 1.2) vienkartinė išmoka įvaikintam vaikui;
 - 1.3) išmoka vaikui;

⁶⁵ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. – Vilnius: MRU, 2005. P. 172.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatai. // Valstybės žinios. 2004, Nr.100-3724; 2006, Nr.111-4226, 2007, Nr.100-4071).

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatai. // Valstybės žinios. 2004, Nr.100-3724; 2006, Nr.111-4226, 2007, Nr.100-4071).

⁶⁸ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. //Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706, Nr. IX-2237, 2004 Nr. 88-3208.

1.4) išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui.

2. Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai.

Toliau darbe bus aptariamos minėtos socialinės paramos, šeimoms auginančioms vaikus, išmokų rūšys bei jų skyrimo sąlygos.

2.4.1. Vienkartinė išmoka gimus vaikui

Lietuvoje, pagal Išmokų vaikams įstatymą⁶⁹, gimusiam vaikui skiriama 8 MGL (1040 Lt) dydžio vienkartinė išmoka. Ji skiriama kiekvienam gimusiam kūdikiui, taigi išmokos dydis siejamas su gimusių vaikų skaičiumi. Todėl, gimus dvynukams ar trynukams, kiekvienas iš jų gauna tokio paties dydžio išmoką.

Skatinat įvaikinimą Lietuvoje ir siekiant, kad įvaikinimas prilygtų vaiko gimimui šeimoje, buvo įvesta vienkartinė išmoka įvaikintam vaikui. Įvaikinus vaiką, išskyrus, kai jį įvaikina sutuoktinis, skiriama 8 MGL (1040 Lt) dydžio išmoka⁷⁰. Taigi, įvaikintam vaikui, neatsižvelgiant į tai, kad jau buvo išmokėta išmoka gimusiam vaikui, skiriama 8 MGL dydžio vienkartinė išmoka.

Vienkartinė išmoka vaikui mokama vienam iš vaiką auginančių tėvų (ar turimam vieninteliui iš tėvų), tėvių ar vaiko globėjui. Išmoka gimusiam vaikui neskiriama, jei vaikas gimė negyvas, arba kreipimosi metu yra išlaikomas valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje. Išmoka įvaikintam vaikui neskiriama sutuoktinio (sugyventinio) vaikui, kurį įvaikino kitas sutuoktinis⁷¹.

Dėl vienkartinės išmokos gimus vaikui reikia kreiptis ne vėliau kaip per 12 mėnesių nuo vaiko gimimo dienos. Dėl vienkartinės išmokos įvaikintam vaikui reikia kreiptis ne vėliau kaip per 12 mėnesių nuo vaiko įvaikinimo dienos⁷².

Gimus kūdikiui, vienkartinei išmokai gauti pateikiami specialūs dokumentai (prašymas, asmens tapatybės dokumentas, civilinės metrikacijos skyriaus išduota nustatytos formos pažyma išmokai gauti).

Vienkartinės išmokos vaikui dydis apskaičiuojamas pagal teisės į išmoką atsiradimo dieną galiojusio MGL dydį.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1,3,4,5,6,8,9,10,12,13,18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2496.

⁷⁰ Socialinis pranešimas 2006-2007m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2007.

⁷¹ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1,3,4,5,6,8,9,10,12,13,18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2496.

⁷² Lietuvos Respublikos Vyriausybės Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatai. //Valstybės žinios .2004, Nr.100-3724; 2006, Nr.111-4226, 2007, Nr.100-4071.

2.4.2. Išmoka vaikui

Lietuvoje, pagal Išmokų vaikams įstatymą⁷³, visoms vaikus auginančioms šeimoms, nepriklausomai nuo to, ar tėvai dirba, ar ne, atsižvelgiant į vaikų skaičių šeimoje bei jų amžių, mokama išmoka vaikui – „vaiko pinigai“. Ši valstybės teikiama parama nepriklauso nuo šeimos pajamų, taigi šios išmokos skiriamos pagal kategorinį principą.

Šeimai, auginančiai vieną ar du vaikus:

1) nuo vaiko gimimo dienos iki jam sukaks 3 metai, skiriama 0,75 MGL (97,5 Lt) dydžio išmoka per mėnesį;

2) vaikui nuo 3 iki 12 metų – 0,4 MGL (52 Lt) per mėnesį.

Nuo 2008 sausio 1d. kiekvienam vaikui iki 18 metų ir vyresniam, kuris mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, bus skiriama 0,4 MGL dydžio išmoka per mėnesį.

Šeimai, auginančiai tris ir daugiau vaikų:

1) kiekvienam vaikui iki 3 metų skiriama 1,1 MGL (143 Lt) per mėnesį;

2) vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, besimokančiam dieninėje bendro lavinimo mokykloje, profesinės, aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniame skyriuje, bet ne ilgiau kaip iki jam sukaks 24 metai - 0,4 MGL (52 Lt) per mėnesį.

Išmokos dydis apskaičiuojamas pagal išmokos skyrimo dieną galiojantį MGL dydį.

Išmoka vaikui nepriklauso, jei jis yra pilnametis ir turi savo vaikų, globojamas (išskyrus atvejus, kai vaiko laikinoji globa (rūpyba) nustatyta tėvų prašymu dėl jų laikino išvykimo iš Lietuvos Respublikos), emancipuotas (išskyrus tuo atveju, kai teismas nusprendžia emancipaciją panaikinti) ar susituokia.

Išmoka vaikui skiriama ir mokama nuo teisės gauti išmoką atsiradimo dienos, tačiau ne daugiau kaip už 12 praėjusių mėnesių nuo visų dokumentų, būtinų išmokai skirti, pateikimo savivaldybės administracijai dienos⁷⁴.

Dėl išmokos vaikui kreiptis galima nuo teisės gauti išmoką atsiradimo dienos. Jei šeima kreipsis vėliau, priklausanti jai išmoka bus paskirta ir sumokėta nuo teisės gauti išmoką atsiradimo dienos, tačiau ne daugiau kaip už 12 praėjusių mėnesių nuo visų dokumentų, būtinų išmokai skirti, pateikimo dienos.

⁷³ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1,3,4,5,6,8,9,10,12,13,18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. // Valstybės žinios Nr. 68-2496.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatai. // Valstybės žinios. 2004, Nr.100-3724; 2006, Nr.111-4226, 2007, Nr.100-4071.

2.4.3. Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui

Privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui, tėvo tarnybos laikotarpiu kas mėnesį mokama 187,50 litų (1,5 MGL) dydžio išmoka⁷⁵.

Išmokos dydis apskaičiuojamas pagal išmokos skyrimo dieną galiojantį MGL dydį.

Išmoka mokama vaiko motinai. Jei vaiką auginanti motina nėra nuolatinė Lietuvos Respublikos gyventoja, išmoka mokama vaiko tėvui. Vaikui, kuris nuolat arba darbo dienomis išlaikomas (nakvynė ir maistas) valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje, ir globojamam vaikui ši išmoka neskiriama⁷⁶.

Išmoka kario vaikui skiriama nuo vaiko tėvo pašaukimo į privalomąją karo tarnybą dienos. Vaikui, gimusiam po jo tėvo pašaukimo į privalomąją karo tarnybą dienos, ši išmoka skiriama nuo vaiko gimimo dienos⁷⁷.

Dėl išmokos kreiptis galima nuo teisės gauti išmoką atsiradimo dienos. Jei šeima kreipsis vėliau, priklausanti jai išmoka bus paskirta ir sumokėta nuo teisės gauti išmoką atsiradimo dienos, tačiau ne daugiau kaip už 12 praėjusių mėnesių nuo visų dokumentų, būtinų išmokai skirti, pateikimo savivaldybės administracijai dienos.

2.4.4. Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai

Nėščiai nedirbančiai moteriai, kuri pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą⁷⁸ neturi teisės gauti motinystės pašalpos, iki gimdymo likus 70 kalendorinių dienų (suėjus 28 nėštumo savaitėms) skiriama 2 MGL dydžio (260 Lt) vienkartinė išmoka.

Nėščiai moteriai išmoka skiriama, jeigu dėl jos buvo kreiptasi ne vėliau kaip per 12 mėnesių dienos, kurią moteriai buvo likę 70 kalendorinių dienų iki numatomos gimdymo datos.

Išmokos dydis apskaičiuojamas pagal teisės į išmoką atsiradimo dieną galiojusio MGL dydį.

⁷⁵ Socialinis pranešimas 2006-2007m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2007.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1,3,4,5,6,8,9,10,12,13,18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2496.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatai. // Valstybės žinios. 2004, Nr.100-3724; 2006, Nr.111-4226, 2007, Nr.100-4071.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 111-3574.

3 lentelė. Lietuvoje mokamų išmokų dydžiai 2007m.

2007m.			
Eil. Nr.	Išmokos	MGL*	Lt
1.	Vienkartinė išmoka gimus vaikui	8 MGL	1040 Lt
2.	Išmoka vaikui auginantiems vieną arba du vaikus, iš jų:		
2.1	kiekvienam vaikui iki 3 metų	0,75 MGL	97,5 Lt per mėn.
2.1	kiekvienam vaikui nuo 3 iki 12 metų	0,4 MGL	52 Lt per mėn.
3.	Išmoka vaikui auginantiems tris ir daugiau vaikų:		
3.1	kiekvienam vaikui iki 3 metų	1,1 MGL	143 Lt per mėn.
3.2	kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, besimokančiam dieninėje bendro lavinimo mokykloje, profesinės, aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniame skyriuje, bet ne ilgiau kaip iki jam sukaks 24 metai	0,4 MGL	52 Lt per mėn.
4.	Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui	1,5 MGL	195 Lt per mėn.
5.	Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai	2 MGL	260 Lt

* Minimalus gyvenimo lygis (MGL) nuo 2007 m. sausio 1 d. – 130 Lt.⁷⁹

2.5. Išmokų skyrimo ir mokėjimo tvarka

Lietuvoje išmokos skiriamos savivaldybės administracijos direktoriaus arba jo įgalioto asmens sprendimu. Dėl išmokos skyrimo sprendimas turi būti priimtas ne vėliau kaip per mėnesį nuo tos dienos, kurią priimtas prašymas su visais reikiamais dokumentais. Savivaldybės administracija ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo šio sprendimo priėmimo raštu praneša pareiškėjui apie priimtą sprendimą. Tais atvejais, kai priimamas sprendimas neskirti išmokos, būtina nurodyti atsisakymo skirti išmoką priežastis ir šio sprendimo apskundimo tvarką. Kilus ginčui tarp tėvų dėl išmokos gavėjo, savivaldybės administracija, priimdama sprendimą, turi atsižvelgti į vaiko (vaikų) interesus. Savivaldybės administracijos direktoriaus ar jo įgalioto asmens sprendimai dėl asmens teisės gauti išmokas skundžiami Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo⁸⁰ nustatyta tvarka.

Jeigu periodinė išmoka skiriama ne už visą mėnesį, jos dydis apskaičiuojamas proporcingai to mėnesio kalendorinių dienų, už kurias išmoka skiriama, skaičiui⁸¹.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos 2007 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2006. Nr. 138-5267.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. // Valstybės žinios. 1999. Nr. 13-308; 2000. Nr. 85-2566.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatai. // Valstybės žinios. 2004. Nr.100-3724; 2006, Nr.111-4226, 2007, Nr.100-4071.

Išmoka vaikui skiriama ir mokama, iki atsiranda aplinkybės, turinčios įtakos išmokos dydžio pasikeitimui ar išmokos mokėjimo nutraukimui. Vyresniam negu 18 metų, besimokančiam profesinės, aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje asmeniui išmokos skiriamos iki kiekvienų metų rugsėjo 1 d., bet ne ilgiau kaip iki jam sukanka 24 metai. Baigiamaisiais mokymosi profesinės, aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje metais išmokos skiriamos iki tų mokslo metų pabaigos. Baigiančiajam dieninę bendrojo lavinimo mokyklą šios išmokos skiriamos ir mokamos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos.

Išmoka gali būti pervedama į išmokos gavėjo asmeninę sąskaitą Lietuvos Respublikos teritorijoje esančiame banke ar banko skyriuje arba mokama per valstybės įmonės Lietuvos pašto vietos pašta pagal išmokos gavėjo gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikos teritorijoje. Prireikus išmoka gali būti mokama per savivaldybės kasą⁸².

Jeigu išmokos gavėjas, gaunantis periodinę išmoką, persikelia gyventi į kitą savivaldybę, išmokos mokėjimas ankstesnėje savivaldybėje nutraukiamas išmokėjus ją už tą mėnesį, kurį asmuo pakeitė gyvenamąją vietą. Naujosios gyvenamosios vietos savivaldybėje ši išmoka skiriama ir mokama nustatyta tvarka, bet ne anksčiau kaip nuo kito mėnesio, kurį asmens gyvenamoji vieta buvo pakeista.

Išmokos gavėjui mirus, iki mirties dienos neišmokėta priklausiusi išmokos suma yra išmokama kitam suaugusiam išmokos gavėjo šeimos nariui, o jam nesant, pervedama į vaiko vardu atidarytas sąskaitas banke.

⁸² Lietuvos Respublikos Vyriausybės Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatai. // Valstybės žinios. 2004. Nr.100-3724; 2006, Nr.111-4226, 2007, Nr.100-4071.

3. SOCIALINĖ PARAMA ŠEIMAI EUROPOS SĄJUNGOJE

3.1. Išmokų šeimai ES valstybėse panašumai ir skirtumai

"Eurostat" duomenimis⁸³, 2007m. sausį minimali mėnesio alga (MMA) ES šalyse labai skyrėsi - nuo 92 eurų⁸⁴ per mėnesį Bulgarijoje iki 1 tūkst. 570 eurų Liuksemburge.

ES narės pagal MMA skirstomos į tris grupes. 300 eurų MMA 2007 m. sausį nesiekė šiose šalyse: Bulgarijoje (92 eurai), Rumunijoje (114 eurų), Latvijoje (172 eurai), Lietuvoje (174 eurai), Slovakijoje (217 eurų), Estijoje (230 eurų), Lenkijoje (246 eurai), Vengrijoje (258 eurai) ir Čekijoje (288 eurai).

Portugalija (470 eurų), Slovėnija (522 eurai), Malta (585 eurai), Ispanija (666 eurai) ir Graikija (668 eurai) patenka į antrąją grupę, kur MMA siekia nuo 400 iki 700 eurų.

Didžiausias MMA, viršijantis 1,2 tūkst. eurų, yra Prancūzijoje (1 tūkst. 254 eurai), Belgijoje (1 tūkst. 259 eurai). Nyderlanduose (1 tūkst. 301 euras), Didžiojoje Britanijoje (1 tūkst. 361 euras), Airijoje (1 tūkst. 403 eurai) ir Liuksemburge (1 tūkst. 570 eurų).

Minimalią algą gaunančių darbuotojų dalis skiriasi nuo 1 proc. Ispanijoje iki 17 proc. Prancūzijoje.

MMA 2005 m. gavo 2 proc. ar mažiau darbuotojų Ispanijoje, Maltoje (1,5 proc.), Slovakijoje (1,7 proc.), Didžiojoje Britanijoje (1,8 proc.) ir Čekijoje (2,0 proc.), o daugiau nei 10 proc. darbuotojų - Prancūzijoje (16,8 proc.), Bulgarijoje (16,0 proc.), Latvijoje (12,0 proc.), Liuksemburge (11,0 proc.) ir Lietuvoje (10,3 proc.).

Taigi ES valstybių finansinės galimybės nėra vienodos, todėl vien tik socialinės paramos išmokų piniginių dydžių lyginimas būtų netikslus. Šioje analizėje lyginamos kitose ES valstybėse mokamų išmokų rūšys ir jų skyrimo sąlygos.

Išmokos šeimai numatytos visų ES valstybių narių teisės aktuose, bet jų pobūdis ir dydis įvairiose šalyse labai skiriasi. Daugumoje ES valstybių (Vokietija, Prancūzija, Airija, Lietuva, Latvija, Estija ir kt.) išmokų šeimai sistemos nenumato sąlygų dėl draudimo laikotarpių, kadangi šių šalių išmokų šeimai sistemos yra visuotinės, kurios numato paprasčiausią reikalavimą dėl nuolatinės gyvenamosios vietos. Šiose valstybėse, visoms vaikų auginančioms šeimoms, išmokos yra mokamos nepriklausomai nuo to, ar tėvai dirba ar ne. Tačiau tose valstybėse, kuriose reikalaujami draudimo laikotarpiai, skiriant išmokas darbuotojams migrantams, atsižvelgiama į kitose valstybėse narėse įgytus darbo, draudimo ar gyvenimo

⁸³http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=P-ORTAL; prisijungimo laikas 2007-11-16.

⁸⁴ Euro kursas 2007m. gruodžio 3d. // [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2007/c_290/c_290200712041t00060006.pdf)

[lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2007/c_290/c_290200712041t00060006.pdf](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2007/c_290/c_290200712041t00060006.pdf); prisijungimo laikas 2007-12-10.

laikotarpius⁸⁵. Pavyzdžiui, **Graikija** išmokas šeimai sieja su asmens darbine veikla, t.y. jo socialiniu draudimu. **Ispanijoje** išmokos šeimai yra skiriamos visiems dirbantiems ir jiems prilygintiems asmenims, gyvenantiems Ispanijoje.

Išmoka vaikui (angl. Child benefit) mokama visose ES valstybėse narėse. Daugelyje šalių ši išmoka skiriama kartą per mėnesį. Išimtį sudaro tik keletas valstybių. **Danijoje** išmoka mokama kartą per tris mėnesius. **Kipre** šeimoms, kuriose yra vienas ar du vaikai, išmoka mokama kartą per metus, o šeimoms su trimis ar daugiau vaikų – kas mėnesį.

Daugumoje ES valstybių ši periodinė išmoka nepriklauso nuo šeimos pajamų. Todėl pagal Lietuvos teisės aktuose naudojamą terminologiją, nurodytą išmoką tose valstybėse, reikėtų priskirti kategorinėms išmokoms. Tačiau keletas valstybių sudaro išimtį, pvz., **Lenkijoje**, kad atsirastų teisė į šią išmoką, šeimos pajamos neturi viršyti 132 eurų (456 Lt.) vienam šeimos nariui per mėnesį, o jei yra neįgalus vaikas – 152eurų (525 Lt.)⁸⁶ per mėnesį. Skiriant išmoką **Ispanijoje**, taip pat atsižvelgiama į šeimos pajamas. Išmoka skiriama tik tuo atveju, jei šeimos metinės pajamos neviršija 9,328.39eurų (32209 Lt.), kai šeimoje auga vienas vaikas, o su kiekvienu paskesniu vaiku pajamų maksimali suma didinama 15 procentų.

Kai kuriose ES valstybėse periodinė išmoka mokama pagal vaikų amžiaus grupes. Kuo vyresnis vaikas, tuo skiriama išmoka yra didesnė, juk augant vaikui didėja ir poreikiai. Pvz., **Austrijoje** vaikai skirstomi pagal amžiaus grupes, nuo gimimo iki 3 metų, nuo 3 iki 10 metų, nuo 10 iki 19 metų, o studijų atveju nuo 19 iki 26 metų.

Olandijoje vaikai pagal amžiaus grupes skirstomi, nuo gimimo iki 5m., nuo 6 iki 11 metų, nuo 12 iki 17 metų.

Periodinė išmoka už vaiką skiriama tol, kol vaikas sulaukia tam tikro amžiaus. Tokia amžiaus riba gali būti nustatoma visiems vienoda, tačiau dažnai ji priklauso ir nuo kitų veiksnių, pvz., mokymosi laiko. Daugumoje valstybių išmokos skiriamos kol vaikas mokosi mokykloje, o studijų atveju, mokama ilgiau.

Liuksemburge išmoka mokama kol vaikui sukanka 18 metų, mokymosi (studijų) bei sunkios negalios atveju – iki 27 metų.

Vokietijoje išmoka mokama iki vaikui sueis 18 metų, jei jis bedarbis – iki 21 metų, jei mokosi – iki 27 metų. Už neįgalų vaiką mokama be amžiaus apribojimų.

Latvijoje išmoka vaikui paprastai mokama iki 15 metų, bet jei vaikas mokosi, išmoka skiriama iki 20 metų.

⁸⁵ Socialinė parama šeimoms ir vaikams // <http://www.socmin.lt/index.php?1714107095>; prisijungimo laikas 200-12-01.

⁸⁶ Missoc table // http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/missoc_tables_en.htm; prisijungimo laikas 2007-08-25.

Estijoje išmoka mokama kol vaikui sukanka 16 metų, jei vaikas dieninio skyriaus studentas- iki 19 metų.

Airijoje - mokama iki 16 metų. Studijų atveju iki 19 metų.

Lenkijoje - iki 18 metų ar iki tol, kol vaikas baigs mokyklą, tačiau neilgiau kaip iki 21 metų amžiaus. Jeigu vaikas tęsia studijas profesinėje mokykloje arba universitete arba turi negalią, išmoka skiriama iki 24 metų.

Austrijoje išmokos skiriamos kol vaikui sukanka 18 metų, studijų atveju iki 26 metų, negalios atveju amžius neribojamas.

Jungtinėje Karalystėje išmoka mokama kol vaikui sukanka 16 metų, tolesnio mokymosi atveju – iki 19 metų.

Prancūzijoje mokymosi kriterijus netaikomas ir visiems vaikams išmoka skiriama kol vaikui sukanka 20 metų.

Ispanijoje mokymosi kriterijus taip pat netaikomas, visiems vaikams išmoka skiriama iki 18 metų.

Kai kurios ES valstybėse šeimoms yra mokami *priedai už kiekvieną paskesnę vaiką*.

Latvijoje už pirmą vaiką skiriama 11 eurų (38 Lt.), antrą - 1,2 karto išmoka didesnė negu už pirmą vaiką, trečią - 1,6 karto didesnė negu už pirmą vaiką. Už ketvirtą bei kiekvieną paskesnę vaiką - 1,8 karto didesnė negu už pirmą vaiką – 21 euras(73 Lt)⁸⁷.

Belgijoje išmokų dydis už pirmą vaiką – 78 eurai (269 Lt.), už antrąjį – 145 eurai (501 Lt.), už trečiąjį ir kiekvieną paskesnę – 217 eurų (749Lt.) per mėnesį.

Vokietijoje išmokų dydis- už pirmą, antrą ir trečią vaiką – po 154 eurai (531 Lt.), už ketvirtą ir kiekvieną paskesnę – po 179 eurus (617 Lt.).

Graikijoje - už pirmą vaiką – 8.22 eurai (28 Lt.), antrą – 24.65 eurų (85 Lt.), trečią – 55.47 eurų (192 Lt.), ketvirtą – 67.38 eurai (233 Lt.), o už kiekvieną paskesnę – 11.3 euro (39 Lt.).

Prancūzijoje išmoka skiriama, jei šeimoje yra bent du vaikai. Išmoka skiriama kol vaikui sukanka 20 metų. Išmokos dydis už du vaikus – 119.13 eurų (411 Lt.), tris – 271.75 eurai (938 Lt.), keturis – 424 eurai (1464 Lt.), penkis – 577 eurai (1992 Lt.), šešis – 730 eurai (2520 Lt.). Už kiekvieną paskesnę vaiką skiriama papildomai po 153 eurus (563 Lt.).

Liuksemburge išmokos dydis už pirmą vaiką – 186 eurai (642 Lt.), antrą – 441 eurai (1522 Lt.), trečią – 803 eurai (2772 Lt.), ketvirtą ir kiekvieną paskesnę – 362 eurai (1250 Lt.).

⁸⁷ Missoc table // http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/missoc_tables_en.htm; prisijungimo laikas 2007-08-25.

Suomijoje išmokos dydis už pirmą vaiką – 100 eurų (345 Lt.), antrą – 110.50 eurų (381Lt.), trečią – 131 euras (451 Lt.), ketvirtą – 151.50 euras (524 Lt.), už penktą ir kiekvieną paskesnę – 172 eurai (593 Lt.).

Kaip matome, daugelyje šalių už paskesnę vaiką mokami vis didesni priedai, išimtis **Jungtinėje Karalystėje**. Čia išmokos dydis už pirmą vaiką - 106 eurai (365 Lt.), o už kiekvieną paskesnę vaiką – 71 euras (244 Lt.).

Kai kuriose valstybėse yra mokami priedai gausioms šeimoms. Pvz., **Švedijoje** išmokos dydis – po 116 eurus (400 Lt.) už vaiką. Priedai gausioms šeimoms pradedami mokėti nuo trečio vaiko šeimoje. Priedas už antrą vaiką – 11 eurų (38 Lt.), trečią – 39 eurai (135 Lt.), ketvirtą – 95 eurai (328 Lt.), penktą ir kiekvieną paskesnę – 116 eurai (400 Lt.).

Kipre taip pat mokami priedai gausioms šeimoms. Už tris vaikus – 197 eurai (680 Lt.) per mėnesį, už keturis ir daugiau – 97 eurai (335 Lt.) už kiekvieną vaiką per mėnesį.

Vengrijoje prieš mokslo metus skiriama dvigubo dydžio išmoka pasiruošimo mokyklai išlaidoms padengti. Panaši išmoka Lietuvoje skiriama tik socialiai remtinoms šeimoms.

Išmokos skyrimo sąlygų ES valstybėse panašumai ir skirtumai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. Vaiko išmokos mokėjimas

Valstybė	Vaiko išmokos dydis priklauso/ nepriklauso nuo šeimos pajamų	Vaiko išmokos dydis priklauso/ nepriklauso nuo vaiko amžiaus	Skiriami/ neskiriami priedai už paskesnį vaiką	Išmoka skiriama kol sukanka:	Išmoka skiriama studijuojant kol sukanka:
Airija	Nepriklauso	Nepriklauso	Skiriami	16m.	19m.
Austrija	Nepriklauso	Priklauso	Skiriami	18m.	26m.
Belgija	Nepriklauso	Priklauso	Skiriami	18m.	25m.
Bulgarija**	Nepriklauso	Nepriklauso	Skiriami	18m.	20m.
Čekija*	Priklauso	Priklauso	Neskiriami	15m.	26m.
Danija	Nepriklauso	Priklauso	Neskiriami	18m.	-
Estija*	Nepriklauso	Nepriklauso	Skiriami	16m.	19m.
Graikija	Nepriklauso	Nepriklauso	Skiriami	18m.	22m.
Ispanija	Priklauso	Nepriklauso	Skiriami	18m.	-
Italija	Priklauso	Nepriklauso	Skiriami	18m.	-
Jungtinė Karalystė	Nepriklauso	Nepriklauso	Neskiriami	16m.	20m.
Kipras*	Priklauso	Nepriklauso	Skiriami	18m.	25m.
Latvija*	Nepriklauso	Nepriklauso	Skiriami	15m.	20m.
Lenkija*	Nepriklauso	Priklauso	Skiriami	18m.	24m.
Lietuva *	Nepriklauso	Priklauso	Neskiriami	18m.	-
Liuksemburgas	Nepriklauso	Priklauso	Skiriami	18m.	27m.
Malta*	Priklauso	Nepriklauso	Skiriami	16m.	21m.
Olandija	Nepriklauso	Priklauso	Neskiriami	17m.	-
Portugalija	Priklauso	Priklauso	Neskiriami	16m.	24m.
Prancūzija	Priklauso	Nepriklauso	Skiriami	20m.	-
Rumunija**	Priklauso	Priklauso	Skiriami	18m.	-
Slovakija*	Nepriklauso	Nepriklauso	Neskiriami	16m.	25m.
Slovėnija*	Priklauso	Nepriklauso	Skiriami	18m.	26m.
Suomija	Nepriklauso	Nepriklauso	Skiriami	17m.	-
Švedija	Nepriklauso	Nepriklauso	Skiriami	16m.	-
Vengrija*	Nepriklauso	Nepriklauso	Skiriami	17m.	-
Vokietija	Nepriklauso	Nepriklauso	Skiriami	18m.	27m.

*Įstojusios 2004 metų gegužės 1 d.

**Įstojusios 2007 metų sausio 1 d.

Vienkartinė išmoka vaikui. Tik nedaugelyje ES valstybių, gimus kūdikiui yra skiriama vienkartinė gimimo arba įvaikinimo išmoka (angl. Birth and adoption grant). Pvz., **Estijoje** vaiko gimimo vienkartinės išmokos dydis- 320 eurų (1105 Lt.) už kiekvieną vaiką. **Airijoje** gimimo išmoka- 635 eurai (2193 Lt.). **Latvijoje** mokami 424 eurai (1464 Lt.), **Lietuvoje** – 301 euras (1040 Lt.). **Lenkijoje** vienkartinė išmoka gimus kūdikiui yra 261 euras (901 Lt.) už kiekvieną vaiką, jeigu šeimos pajamos per mėnesį vienam asmeniui neviršija 132 eurų (456 Lt.)⁸⁸.

Vaiko priežiūros išmoka. Kartu su periodine išmoka vaikui, gali būti mokama ir vaiko priežiūros išmoka. Deja Lietuvoje šios išmokos nėra. **Airijoje** už vaiką, kuriam dar nėra šešerių metų, yra mokama mažo vaiko priežiūros išmoka. Jos dydis – 1000 eurų⁸⁹ per metus. Išmoka mokama kas ketvirtį po 250 eurų.

Latvijoje vaiko priežiūros išmoka skiriama kartą per mėnesį tiems asmenims, kurie neturi teisės gauti atitinkamos socialinio draudimo motinystės (tėvystės) pašalpos. Išmokos dydis už vaiką iki 18 mėnesių amžiaus – 46 eurai, nuo 18 mėn. iki 2 metų – 11 eurų.

Estijoje vaiko priežiūros išmoka mokama vienam iš tėvų, auginančiam vaiką namuose. Išmoka mokama kol vaikui sukanka 3 metai. Priklausomai nuo vaikų skaičiaus ir amžiaus ši išmoka gali būti mokama ir nuo 3 iki 8 metų. Išmokos dydis siejamas su fiksuotu Vaiko priežiūros išmokos lygiu, kuris yra 77 eurai. Kas mėnesį už vaiką iki 3 metų mokama pusė Vaiko priežiūros išmokos lygio – 38.5 euro (132 Lt.), už vaiką nuo 3 iki 8 metų – ketvirtadalis Vaiko priežiūros išmokos lygio, tai yra –19.25 euro (66 Lt.).

Čekijoje vaiko priežiūros išmoka mokama vienam iš tėvų (motinai ar tėvui), kuris augina namuose t.y. nuolatos prižiūri bent vieną vaiką iki 4 metų amžiaus. Jei vaikas turi ilgalaikę negalią, išmoka mokama iki 6 metų.

Lenkijoje ši išmoka, skiriama vienam iš vaiko tėvų, kuris augina vaiką iki 2 metų amžiaus. Jei gimsta dvyniai, išmoka mokama iki 3 metų. Jei vaikas neįgalus - iki 6 metų. Skiriant išmoką yra atsižvelgiama į šeimos pajamas. Pajamų dalis tenkanti vienam šeimos nariui negali viršyti 25 procentų praėjusių metų vidutinio mėnesinio atlyginimo. Išmokos dydis - 83 eurai (286 Lt.) per mėnesį.

Slovakijoje vaiko auginimo išmoka skiriama vienam iš tėvų, kuris augina vaiką namuose iki 3 metų ir neturi teisės gauti motinystės (tėvystės) socialinio draudimo išmokos. Jei vaikas neįgalus, mokama iki 6 metų Vaikas neturi lankyti dienos globos įstaigos. Jei vaikas yra

⁸⁸ Missoc table // http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/missoc_tables_en.htm; prisijungimo laikas 2007-08-25.

⁸⁹ Euro kursas 2007m. gruodžio 3d. // http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2007/c_290/c_290200712041t00060006.pdf; prisijungimo laikas 2007-12-10.

neįgalus, dienos globos įstaigoje gali praleisti ne daugiau kaip 4 valandas per dieną. Išmokos dydis- 94 eurai (324 litai). Jei gavėjas turi kitų pajamų – 30 eurų (103 Lt.).

Danijoje vaiko auginimo išmoką gali skirti vietos savivaldos įstaiga tiems tėvams, kurie patys prižiūri savo vaiką neatiduodami jo į ikimokyklinio auklėjimo įstaigą. Paprastai išmoka skiriama už vaiką nuo 24 savaičių iki 6 metų amžiaus, nors vietos savivaldos įstaiga gali nustatyti tikslesnes vaiko amžiaus ribas. Išmokos gavėjui taikomas reikalavimas per paskutinius 8 metus bent 7 metus būti gyvenusiam Danijoje. Išmokos dydis negali viršyti 85 procentų ikimokyklinio auklėjimo įstaigos taikomos paslaugų kainos. Viena šeima gali gauti ne daugiau kaip tris tokias išmokas, t.y. daugiausiai tik už tris vaikus.

Vengrijoje taip pat mokama vaiko auginimo išmoka. Ji skiriama tėvams, kurie prižiūri vaiką namuose iki 3 metų arba seneliams, kurie prižiūri anūkus tėvų namuose nuo 1 iki 3 metų. Jei prižiūrimas vaikas yra neįgalus, išmoka mokama iki 10 metų. Dvynių atveju išmoka mokama kol vaikai pasiekia mokyklinį amžių, t.y. 6 metų. Išmokos dydis, nepriklausomai nuo vaikų skaičiaus šeimoje – 92 eurai (317 litų). Dvynių atveju mokama dvigubo dydžio išmoka, nepriklausomai nuo dvynių skaičiaus.

Vengrijoje dar yra mokama vaiko auginimo paramos išmoka. Ji skiriama tėvams, kurie augina tris ar daugiau vaikų, o jauniausias vaikas yra tarp 3 ir 8 metų amžiaus. Išmokos dydis, nepriklausomai nuo vaikų skaičiaus šeimoje – 92 eurai (317 litų).

Taigi visos ES šalys moka išmokas šeimai, tačiau taiko skirtingas išmokų schemas ir tarifus. Todėl asmenims, ketinantiems persikelti gyventi į kitą ES valstybę, labai svarbu žinoti, kuri šalis ir kokiomis sąlygomis turėtų šias išmokas mokėti. Statistikos departamento duomenimis, 2006 metais daugiau nei pusė (apie 70 proc.) lietuvių emigrantų išvyko į Europos Sąjungos valstybes. Daugiausiai į Jungtinę Karalystę (26 proc.) ir Airiją (20 proc.). Todėl kitame skyriuje detaliau aptariama išmokų šeimai skyrimo ir mokėjimo tvarka Airijoje ir Jungtinėje Karalystėje.

3.2. Išmokos šeimai Airijoje

Europos Sąjungos (ES) nustatytos bendrosios taisyklės nurodo, kad ES piliečiai, teisėtai gyvenantys bet kurioje kitoje ES šalyje, negali būti diskriminuojami dėl kitos pilietybės ar tautybės, skiriant socialinės apsaugos išmokas.

Airijoje, kur gyvena ir dirba nemažai lietuvių, išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, yra trijų rūšių. Išmokų šeimai skyrimo sąlygos nustatytos Socialinės gerovės įtvirtinimo akte⁹⁰.

Kaip ir Lietuvoje, Airijoje gimus kūdikiui yra mokama vienkartinė vaiko gimimo išmoka - 635 eurai (2193 litai).

Airijoje, kartą per mėnesį yra skiriama išmoka už vaiką. Ši periodinė išmoka mokama kol vaikui sukanka 16 metų, o besimokantiems ar sunkios negalios atveju iki 19 metų. Už pirmą ir antrą vaikus mokama po 160 eurų (552 litai) per mėnesį. Už trečią ir kiekvieną paskesnę -185 eurai(639 litai)⁹¹.

Kartu su periodine išmoka vaikui, gali būti mokama ir vaiko priežiūros išmoka. Už vaiką, kuriam dar nėra šešerių metų, yra mokama mažo vaiko priežiūros išmoka. Jos dydis – 1000 eurų (3453 litai) per metus. Išmoka mokama kas ketvirtį po 250 eurų (863 litus).

Dėl išmokų skyrimo reikia kreiptis į Airijos Socialinių ir šeimos reikalų departamento Vaikų išmokų skyrių. Prašymas skirti Vaiko pinigus Airijoje yra siunčiamas paštu, užpildžius formą „Child Benefit“. Ją galima gauti kiekviename socialinės rūpybos skyriuje, informaciniuose biuruose (Citizens Information Centre) arba pašte. Užpildžius formą ir pridėjus reikiamus dokumentus, ji siunčiama paštu į Socialinių ir šeimos reikalų departamento Vaikų išmokų skyrių.

Socialinių ir šeimos reikalų departamento Vaikų išmokų skyriuje reikia pateikti⁹²:

- PPS numerį (Personal Public Service Number);
- vaiko (-ų) PPS numerį;
- vaiko (-ų) gimimo liudijimą arba jo kopiją, patvirtintą notaro;
- asmens dokumentus.

Kartą per mėnesį mokami Vaiko pinigai yra skiriami kiekvienam, kriterijus atitinkančiam, vaikui šeimoje, kuris įprastai gyvena kartu su išmokų gavėjais ir yra jų išlaikomas. Kriterijus atitinkantys vaikai:

1. Vaikai iki 16 metų;
2. 16, 17 arba 18 metų vaikai, kurie:
 - 2.1) mokosi pilną dieną;
 - 2.2) lanko jaunimo mokymo programas;

⁹⁰ Social Welfare Consolidation Act 2005 //

<http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/acts/2005/a2605.pdf>; prisijungimo laikas 2007-10-10.

⁹¹ Child Benefit //

http://www.citizensinformationboard.com/ireland.html?gclid=CN2A7fLck5ACFQ51QgodXnt3_Q; prisijungimo laikas 2007-10-11.

⁹² Application form for Child Benefit //

http://www.citizensinformationboard.com/ireland.html?gclid=CN2A7fLck5ACFQ51QgodXnt3_Q; prisijungimo laikas 2007-10-11.

2.3) yra fiziškai arba psichiškai neįgalūs ir priklausomi nuo išlaikytojų.

Dažniausiai Vaiko pinigai yra mokami jo motinai arba imotei, o jeigu vaikas negyvena su ja – tėvui ar tėviui. Jeigu vaikas negyvena su savo tėvais, Vaiko pinigus gali gauti globėjas ar asmuo, su kuriuo vaikas nuolat gyvena⁹³.

Vaiko pinigų išmokos skiriamos nuo tos dienos, kai vaikas gimė, tapo šeimos nariu (buvo įvaikintas) arba atvyko gyventi į Airiją, jeigu kreipiasi laiku, t.y. tą patį mėnesį. Jeigu kreipiamasi pavėluotai, išmoka skiriama nuo kito mėnesio pirmos dienos (kai Vaiko išmoku skyrius gauna dokumentus). Išmoka mokama kartą per mėnesį pašto skyriuje arba pervedama į asmens sąskaitą banke.

Norit gauti Vaiko pinigus neįgaliam, besimokančiam ar jaunimo mokymuose dalyvaujančiam vaikui, kuris dar nesulaukė 19 metų, reikia užpildyti išmokos vaikui („Child Benefit“) formą ir pridėti pažymą⁹⁴:

- iš mokyklos ar koledžo, kuriame vaikas mokosi;
- jei vaikas dalyvauja jaunimo mokymuose;
- gydytojo, jei vaikas neįgalus.

Jei vaikas yra vyresnis nei 16 metų ir mokosi, išmoka skiriama iki birželio mėnesio. Mokėjimas atnaujinamas, kai vaikas sugrįžta į mokslus. Jei vaikas nuo rugsėjo mėnesio toliau tęsia mokslus, išmokama visa priklausanti suma, taip pat ir už birželį bei rugpjūtį.

Jei vaikui yra 16, 17 ar 18 metų ir už jį gaunama išmoka, reikia informuoti Socialinių ir šeimos reikalų departamentą iškart, kai vaikas baigia mokslus/jaunimo mokymus iki nustatytos datos arba kai vaikas gali savimi pasirūpinti nesulaukęs 19 metų ar iki gydytojo numatytos datos.

3.3. Išmokos šeimai Jungtinėje Karalystėje

Kaip ir Lietuvoje, Jungtinėje Karalystėje kartą per mėnesį yra skiriama išmoka vaikui (Child Benefit). Ši periodinė išmoka mokama kol vaikui sukanka 16 metų, o tolesnio mokymosi ar sunkios negalios atveju iki 20 metų. Išmokos dydis už pirmą vaiką - 112 eurų (387 litai), už kiekvieną paskesnę vaiką – 75 eurai (259 litai). Jungtinėje Karalystėje išmoka skiriama vienam iš tėvų arba kitiems asmenims, atsakingiems už vaiko priežiūrą. Išmoka vaikui nepriklauso nuo asmens pajamų. Be to, ji yra neapmokestinama.

⁹³ Child Benefit //

http://www.citizensinformationboard.com/ireland.html?gclid=CN2A7fLck5ACFQ51QgodXnt3_Q; prisijungimo laikas 2007-10-11.

⁹⁴ Child Benefit //

http://www.citizensinformationboard.com/ireland.html?gclid=CN2A7fLck5ACFQ51QgodXnt3_Q; prisijungimo laikas 2007-10-11.

Kad gautų Vaiko pinigus, asmuo privalo gyventi ir turėti teisę gyventi Jungtinėje Karalystėje. „Būti šalyje“ tai reiškia, kad asmuo turi būti Jungtinėje Karalystėje kiekvieną dieną tol, kol gauna išmoką vaikui. Tačiau įstatymas numato taisykles, leidžiančias ir toliau gauti minėtą išmoką, kai asmuo yra išvykęs iš šalies⁹⁵.

Paraišką vaiko išmokai gauti galima pateikti internetu⁹⁶, įvedus duomenis apie vaiką, save ir savo sutuoktinį arba partnerį, duodamas registracijos numeris. Šį numerį kartu su vaiko gimimo liudijimu reikia nusiųsti Vaiko išmokų agentūrai. Numeris reikalingas tam, kad būtų lengviau kontroliuoti informaciją apie pareiškėją, o gimimo liudijimas – kad įrodytų vaiko egzistavimą.

Vaiko pinigai pervedama į motinos (tėvo) ar sutuoktinio, partnerio arba asmens, veikiančio jo vardu, banko sąskaitą. Ji negali būti mokama į vaiko individualią arba į tėvų (arba jo sutuoktinis ar partneris) ir vaiko bendrą sąskaitą.

Paprastai Vaiko pinigai mokami vieną kartą per mėnesį. Savaitinio mokėjimo gali prašyti asmuo, kuris vienas augina vaiką, pats arba jo sutuoktinis ar partneris gauna socialinės paramos arba bedarbio išmoką.

Kreipiantis dėl išmokos vaikui, labai svarbu yra kvalifikuotai užpildyti prašymo formą ir pateikti visus dokumentus, kurių prašoma. Kreipiantis dėl išmokos, reikia turėti: vaiko gimimo ar įvaikinimo liudijimą (originalą), valstybės socialinio draudimo numerį (motinos ar tėvo), banko duomenis (pinigų pervedimams), kontaktinius duomenis: telefono nr., adresą ir t. t.

Kartais gali prireikti pateikti ir papildomos informacijos ar dokumentų. Pvz.: Kada asmuo atvyko į Jungtinę Karalystę? Kiek kartų buvo iš jos išvykęs? Kada ir koku tikslu išvyko (pvz., aplankyti tėvų)? Jeigu asmuo buvo išvykęs, gali reikėti atsiųsti pasą ir pan.

⁹⁵ Child Benefit e-service // <https://esd.dwp.gov.uk/dwp/index.jsp>; prisijungimo laikas 2007-10-10.

⁹⁶ Child Benefit e-service // <https://esd.dwp.gov.uk/dwp/index.jsp>; prisijungimo laikas 2007-10-10.

3.4. ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimas

Vienas iš pagrindinių pasikeitimų, teisiniu požiūriu įvykusių Lietuvos Respublikai įstojus į ES, buvo toks, kad nuo 2004 m. gegužės 1 d. ES teisė virto ir Lietuvos teisės šaltiniu, t.y. tapo teisės sistema, kuri egzistuoja ir veikia kartu su Lietuvos vidaus teisės sistema. Nors Lietuvos teisės derinimo su ES teise procesas ir jos de facto įtaka nacionalinei teisei prasidėjo kur kas anksčiau, nei Lietuva tapo ES valstybe nare, tačiau tik nuo stojimo į ES dienos ES teisės sistema de jure tampa Lietuvos vidaus teisės sistemos dalimi⁹⁷.

Laisvas asmenų judėjimas yra viena iš pagrindinių laisvių ES. Ši teisė suteikia galimybę ne tik laisvai keliauti ES teritorijoje, bet ir studijuoti, ieškoti darbo, dirbti savarankiškai ar samdomąjį darbą. Tam, kad asmenų, pasinaudojusių savo teise dirbti visoje ES teritorijoje, padėtis netaptų blogesnė nei vienoje šalyje dirbančių, jiems būtina suteikti atitinkamas garantijas, tai yra užtikrinti visapusišką socialinę apsaugą.

Kai kurių valstybių nacionaliniuose socialinės apsaugos įstatymuose nepakankamai reguliuojama migruojančių ES darbuotojų socialinė apsauga. Taikant vien nacionalinius įstatymus nebūtų galima išvengti tokių situacijų, kai konkretus darbuotojas migrantas prarastų jau įgytas teises į socialinės apsaugos išmokas, neturėtų galimybės įgyti naujų teisių ar apskritai liktų neapdraustas. Tam, kad užtikrinti visapusišką socialinę apsaugą, ES galioja bendros visoms valstybėms socialinės apsaugos nuostatos. Tačiau tai nėra įvairių socialinės apsaugos sistemų suvienodinimas. ES nustato bendrąsias socialinės apsaugos koordinavimo taisykles, kuriose nurodoma, kaip elgtis konkreto asmens (grupės asmenų) atžvilgiu, kai jis patenka į kelių valstybių narių socialinės apsaugos sistemų įvairovę. Šios bendros socialinės apsaugos koordinavimo nuostatos padeda išspręsti daugybę problemų, su kuriomis gali susidurti darbuotojas migrantas.

Taigi, įgyvendinant laisvo darbuotojų judėjimo ES teisę valstybėms narėms tenka svarbus uždavinys – užtikrinti darbuotojų migrantų socialinę apsaugą. ES darbuotojų migrantų socialinės apsaugos klausimams reguliuoti yra specialus instrumentas – bendros visoms valstybėms socialinės apsaugos sistemų koordinavimo nuostatos⁹⁸.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, Lietuvoje įsigaliojo Europos Tarybos reglamentas Nr. 1408/71/EEB „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems Bendrijoje“ ir reglamentas Nr. 574/72/EEB, nustatantis reglamento Nr.

⁹⁷ Jarukaitis I. Europos Sąjungos teisės inkorporavimo ir taikymo Lietuvos Respublikoje konstituciniai pagrindai. // Justitia. 2006m. Nr. 4 (62)

⁹⁸ Petrylaitė V. Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimas: esminės sąvokos ir jų interpretavimas. Justitia //2006/1. P 51.

1408/71/EEB įgyvendinimo tvarką⁹⁹. Šių reglamentų nuostatos taikomos Lietuvos Respublikos piliečiams, gyvenantiems ir dirbantiems kitose Europos Sąjungos (toliau – ES), Europos Ekonominės Erdvės (toliau – EEE) valstybėse ir Šveicarijoje, bei ES, EEE ir Šveicarijos piliečiams ar asmenims be pilietybės, gyvenantiems ir dirbantiems Lietuvoje, arba trečiųjų šalių piliečiams ir asmenims be pilietybės, legaliai esantiems ES (išskyrus Daniją), kurie atitinka migracijos kriterijus (dirba ir gyvena skirtingose valstybėse), bei jų šeimų nariams¹⁰⁰.

Reglamentai, kaip specifinė ES teisės aktų rūšis, tiesiogiai taikomi visose valstybėse narėse ir yra viršesni už nacionalinius teisės aktus. Kiekvienas reglamentas baigiasi tokiais žodžiais: Šis reglamentas yra privalomas visas ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse¹⁰¹. Taigi nereikia priimti ar keisti nacionalinių teisės aktų, net jei jų nuostatos ir prieštarauja reglamentuose nustatytam reguliavimui. Reglamentų nuostatos yra draudžiama perkelti į nacionalinę teisę, nes taip būtų pažeistas ES teisės viršenybės principas.

Reikia pabrėžti, kad minėtais koordinavimo reglamentais nesiekama suvienodinti nacionalinių socialinės apsaugos sistemų. Kiekviena valstybė narė savarankiškai nustato savo socialinės apsaugos sistemos apimtį ir ypatybes. Koordinavimo reglamentai numato konkrečias taisykles, reguliuojančias tik tuos nacionalinių teisės aktų aspektus, kurie gali sukelti neigiamą poveikį asmenims, pasinaudojusiems laisvo darbuotojų judėjimo teise ir susidūrusiems su kelių valstybių narių socialinės apsaugos sistemų skirtybėmis. Dėl tų pačių nacionalinių teisės aktų skirtubių vartojant tam tikras socialinės apsaugos sąvokas būtų neįmanoma tinkamai įgyvendinti reglamentų nuostatų. Todėl Reglamente Nr. 1408/71 yra apibrėžtos tam tikros sąvokos, kurios vartojamos išskirtinai Reglamento taikymo srityje¹⁰².

Nors Reglamento pavadinime yra vartojama sąvoka „socialinės apsaugos sistemos“, tačiau pačiame teisės akte socialinės apsaugos sąvoka nėra pateikiama. Taip padaryta tikslingai, nes rasti visapusišią apibrėžimą, tinkantį visoms valstybėms narėms, būtų ypač sunku. Priežastis, žinoma, yra ta, kad kiekviena valstybė savaip traktuoja, kas yra laikoma socialine apsauga nacionalinėje teisės sistemoje. Todėl dėl Reglamente pateiktos ir nacionalinėje teisėje vartojamos sampratos skirtubių gali atsirasti konkrečių išmokų traktavimo sunkumų. Tam tikros išmokos, kurios pagal nacionalinę teisę būtų priskiriamos prie socialinės paramos (o socialinei paramai koordinavimo nuostatos nėra taikomos), Reglamento požiūriu būtų pripažįstamos socialinės apsaugos dalimi. Pavyzdžiui, Europos Teisingumo Teismas (toliau – ETT) pripažino, jog

⁹⁹ Paskutinė oficiali konsoliduota Reglamento Nr. 1408/71 ir Reglamento Nr. 574/72 versija // OL, 1997-01-30, L 28, P. 0001-0229.

¹⁰⁰ Informacija apie socialines išmokas už vaikus ES šalyse gyvenantiems ir dirbantiems asmenims. // <http://www.spcentras.lt/spc/index.php?m=3&l=512>; prisijungimo laikas 2007-07-15.

¹⁰¹ Vėlyvis J. Euroverslas: asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo laisvas judėjimas. Mokomoji knyga. P. 3.

¹⁰² Petrylaitė V. Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimas: esminės sąvokos ir jų interpretavimas. Justitia 2006/1. P 51.

Jungtinės Karalystės išmoka šeimoms (family credit), nors pagal nacionalinę teisę ir buvo priskiriama prie socialinės paramos (neįmokinė išmoka, skiriama įvertinant šeimos dydį ir pajamas), Reglamento taikymo požiūriu turi būti laikytina socialinės apsaugos išmoka. Ir atvirkščiai, tam tikra išmoka, priskiriama prie nacionalinės socialinės apsaugos sistemos, gali nepatekti į reglamento taikymo sritį¹⁰³.

Atsižvelgiant į būtinybę nustatyti Reglamento materialaus taikymo apimtį, jame buvo panaudota įprasta tarptautinėms socialinės apsaugos sutartims koncepcija - išvardijamos visos socialinės rizikos rūšys, kurių atžvilgiu yra taikomos koordinavimo nuostatos¹⁰⁴. Reglamento 4 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Reglamentas yra taikomas visiems teisės aktams, kurie apima šias socialinės apsaugos sritis: ligos ir motinystės, invalidumo, senatvės, maitintojo netekimo, bedarbio išmokas, išmokas dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, išmokas mirties atveju ir išmokas šeimai. Kadangi išmoka vaikui priskirtina išmokos šeimai sričiai, todėl šiai išmokai taip pat taikomas Reglamentas.

Kiekviena šalis turi savo socialinės apsaugos sistemą, tačiau asmeniui gali būti taikytina „tikta viena“, t.y. vienos šalies socialinės apsaugos sistema.

Socialinės apsaugos taisyklės taikomos visose ES valstybėse narėse, EEE šalyse ir Šveicarijoje. Nepriklausomai nuo to, ar Lietuvos Respublikos pilietis dirba pagal darbo sutartį, ar savarankiškai, netgi nepriklausomai nuo to, ar nuolatina gyvena kitoje ES šalyje nei yra jo darbovietė, jis tampa tos šalies, kurioje dirba, teisės subjektu. Tokiu atveju nustoja galioti teisės Lietuvoje, o pradeda galioti toje šalyje, kurioje Lietuvos Respublikos pilietis pradėjo dirbti, netgi tuo atveju, jei lieka gyventi (deklaruota nuolatinė gyvenamoji vieta) Lietuvoje.

Skiriant išmokas šeimai, kompetentinga valstybė mokėti šias išmokas yra darbo valstybė, neatsižvelgiant į tai, kad šeimos nariai gyvena kitoje valstybėje. Kai abu tėvai dirba skirtingose valstybėse ir vaikas gyvena su vienu iš jų, skiriant išmokas šeimai kompetentinga valstybė yra vaiko gyvenamosios vietos valstybė. Tačiau jei kitoje valstybėje išmoka šeimai yra didesnė, ji mokės skirtumą tarp šiose valstybėse numatytų išmokų. Kai abu vaiko tėvai dirba skirtingose valstybėse ir vaikas negyvena nė vienoje iš tų valstybių, teisė gauti išmokas šeimai sutampa (atsiranda dviguba teisė). Šiuo atveju taikomos specialios taisyklės nustatant, kuri šalis turi būti pirmoji mokant išmokas šeimai – skiriant išmokas šeimai kompetentinga valstybė yra ta valstybė, kurioje vaikui priklauso didesnė išmoka.

Prie asmenų, kurie turi teisę ES šalyse gauti išmokas šeimai, priskiriami 1) bedarbiai, tose ES šalyse gaunantys nedarbo draudimo išmoką; 2) asmenys, gaunantys valstybinio socialinio draudimo pensijas (senatvės, invalidumo, našlių ar našlaičių); 3) studentai.

¹⁰³ Petrylaitė V. Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimas: esminės sąvokos ir jų interpretavimas. // Justitia 2006/1. P 51.

¹⁰⁴ Ten pat. P 52.

Todėl jeigu bent vienas iš vaiko(-ų) tėvų legaliai dirba ES ar EEE šalyse, įgyjama teisė gauti išmokas vaikams toje šalyje. Dėl išmokų reikia kreiptis į socialinių išmokų tarnybas toje šalyje, kurioje dirbama.

Informacijai keistis tarp ES socialinės apsaugos institucijų yra sukurtos specialios formos. Jose pateikiama visa informacija, reikalinga patikrinti ir nustatyti teisę į atitinkamas išmokas.

Reglamentams įgyvendinti Lietuvoje, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2004 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. A1-288 patvirtino Europos tarybos reglamento Nr.1408/71/EEB ir reglamento Nr.574/72/EEB nuostatų, susijusių su išmokomis šeimai ir išmoka mirties atveju, įgyvendinimo tvarkos aprašą¹⁰⁵, pagal kurį nustatomi asmenys, turintys teisę gauti išmokas šeimai ir išmoką mirties atveju. Apraše nustatyti principai, kuriais remiantis skiriamos šios išmokos bei nustatoma kompetentinga valstybė ir kompetentinga įstaiga (savivaldybės administracija), kuri turi mokėti minėtas išmokas.

Išmokų šeimai skyrimo nuostatuose¹⁰⁶ numatoma, kad jei šeimos nariai gyvena šalyje, kurioje asmuo yra apdraustas kaip pagal darbo sutartį ar savarankiškai dirbantis asmuo, ši šalis visada bus kompetentinga mokant išmokas šeimai.

Jei tėvai dirba pagal darbo sutartį skirtingose valstybėse ir turi teisę į išmokas šeimai, o vaikas gyvena vienoje iš šių valstybių, išmoką šeimai mokės ta valstybė, kurioje gyvena vaikas. Tačiau jei kitoje valstybėje išmoka šeimai yra didesnė, ji mokės skirtumą tarp šiose valstybėse numatytų išmokų.

Bedarbiai, gaunantys nedarbo išmokas pagal vienos valstybės narės teisės aktus, turi teisę į išmokas šeimai pagal šios valstybės teisės aktus.

Pensininkai paprastai gauna išmokas šeimai iš tos valstybės, kuri jiems moka pensiją. Jei pensininkas gauna pensiją iš kelių valstybių narių, kompetentinga mokėti išmokas šeimai yra ta valstybė, kurioje gyvena pensininkas. Jei gyvenamosios vietos valstybėje pensininkas neatitinka reikalavimų, kad gautų išmokas šeimai, kompetentinga valstybė yra ta valstybė, kurioje pensininkas buvo apdraustas ilgiausią laikotarpį.

Jei pensininkas ir darbuotojas, dirbantis pagal darbo sutartį, turi teisę gauti išmokas šeimai už tą patį vaiką, kompetentinga valstybė yra ta, kurioje vykdoma profesinė veikla.

¹⁰⁵ Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl Europos tarybos reglamento Nr.1408/71/EEB ir reglamento Nr.574/72/EEB nuostatų, susijusių su išmokomis šeimai ir išmoka mirties atveju, įgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo. 2004. Nr. A1-288

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas Dėl išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo. // Valstybės žinios. 2004. Nr. 801.

4. SOCIALINĖS PARAMOS ŠEIMAI PRIEMONIŲ EFEKTYVUMAS

Paramos šeimai, auginančiai vaikus, plėtros kryptis šiuo metu įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose ir įvairių šalių nacionalinėse paramos šeimai schemose dažniausiai įvardijama kaip svarbiausia, galinti duoti apčiuopiamus teigiamus šeimų gerovės ir demografinės elgsenos rezultatus¹⁰⁷. Todėl šeimoms, auginančioms vaikus būtina skirti papildomą dėmesį.

Lietuvos oficialioje statistikoje pateikiami skaičiai tik patvirtina, jog gana žymiai skiriasi vaikus turinčių namų ūkių ir jų neturinčių šeimų situacija. Namų ūkių biudžeto tyrimo duomenimis vienišo asmens disponuojamos pajamos (atskaičiavus mokesčius) 2005 metais sudarė 700 litų, o sutuoktinių poros be vaikų – 735 litus. Tuo tarpu sutuoktinių poros su vaikais pajamos vienam asmeniui sudarė 525 litus, o vienišo asmens su vaiku – 448 litai. Kaip matyt, vaikus turinčių asmenų pajamos vidutiniškai žemesnės 180 – 300 litų. Nors ir natūralu, jog atsiradus naujam šeimos nariui sumažėja bendros šeimos pajamos, tačiau dydis, tenkantis vienam asmeniui neretai nebeužtikrina normalaus pragyvenimo lygio. Vieną vaiką turinčiose šeimose disponuojamos pajamos vienam asmeniui sudaro maždaug 563 Lt., 2 vaikus - 460 Lt., o jau tris ir daugiau – tik 333 Lt¹⁰⁸. Taigi, tokioje situacijoje reikalingas aktyvesnis valstybės ir visuomenės vaidmuo. Tačiau tai daryti būtina pozityviomis priemonėmis, o ne apmokestinant papildomais mokesčiais, kaip pvz., politikų siūlymai vėl įvesti sovietmečiu gyvavusį „viengungio“ mokesťį.

Šeimų, auginančių vaikus, gerovei padidinti tinkamos tiek finansinės, tiek natūrinės priemonės. Lengviausia taikyti labiausiai matomus pakeitimus, pvz., didinant universalią išmoką gimus kūdikiui ar išmokas vaikams. Negalima neigti, kad ir tokie padidinimai pagerina šeimų situaciją, tačiau dažniausiai laukiamos elgsenos (t.y., gimstamumo padidėjimo) gali ir nesukelti. Seime svarstytas sprendimas gimus kūdikiui padidinti vienkartinę išmoką iki 3 tūkstančių litų, iš pirmo žvilgsnio labai dosnus, tačiau - nelabai tikslingas. Šių pinigų pakaktų tik labai trumpam laikotarpiui ir tai supranta rimtai apie savo finansinę situaciją mąstančios šeimos. Išmokos padidinimas gali paskatinti aktyviau gimdyti neturinčias darbo ir iš vaikų išmokų gyvenančias (dažnai ir nepakankamai vaikais besirūpinančias) šeimas. Pažvelgus į kitų ES šalių patirtį nesunku pastebėti, kad tik nedaugelis jų turi universalias išmokas gimus vaikui. Palyginimui galima paminėti, kad vienkartinė išmoka gimus vaikui, santykinai su vidutiniu šalies darbo užmokesčiu, Lietuvoje sudaro net 76 proc., tuo tarpu Belgijoje – 40 proc., Liuksemburge – 46 proc., Jungtinėje Karalystėje ši išmoka priklauso nuo pajamų ir siekia tik 14 proc. vidutinio

¹⁰⁷ Stankūnienė V. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. P. 162.

¹⁰⁸ Ar tikslinga spręsti socialinius klausimus vadovaujantis sovietinių įstatymų logika? //

http://www.npi.lt/site/Failai/SSEG_Seimos_politika_2006%5B2%5D.07.27.doc; prisijungimo laikas 2007-10-10.

užmokesčio. Italija, Ispanija šias išmokas moka tik gimus trečiam ar ketvirtam bei paskesniems vaikams.

Antra priemonė šeimų gerovei didinti – koreguoti išmokų vaikams teikimo „taisykles“. Esama situacija suponuoja, jog yra tikslinga plėsti šių išmokų aprėptį ir įtraukti visus vaikus iki 18 metų (kadangi oficialūs vaikų skurdo rodikliai gerokai lenkia suaugusiųjų rodiklius, o ir vaikų poreikiai su amžiumi tik didėja). Kone visos ES šalys išmokas vaikams moka iki 18 metų (išskyrus Airija, Angliją, Portugaliją, Švediją, kuriose mokama iki 16 metų). Išmokos mokėjimas daugelyje šalių taip pat nenutraukiamas, jeigu jaunuolis toliau tęsia mokslus (Vokietijoje ir Liuksemburge mokama net iki 27 metų). Todėl Lietuvoje, pasekus daugumos ES valstybių pavyzdžiu, nuo 2008m. sausio 1d. pradedamas įgyvendinti kiekvieno šeimoje auginamo vaiko rėmimas nuo jo gimimo iki pilnametystės¹⁰⁹. Šeimoje, auginančioje vieną ar du vaikus, kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, kuris mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, skiriama 0,4 MGL dydžio išmoka per mėnesį.

Išplėtus vaiko išmokų aprėptį, mikro lygmenyje turėtų padidėti ne tik atskiro vaiko gerovė, bet ir, dėl pajamų perskirstymo šeimoje, viso namų ūkio gerovė. Žinoma, išmokos vaikams sudaro tik nedidelę dalį šeimos disponuojamų pajamų, tad išmokų įtaka yra pakankamai nedidelė¹¹⁰.

Antra vertus, yra tikslinga tik plėsti išmokų aprėptį, tačiau nedidinti paties išmokos dydžio, kadangi padidėjusios universalios išmokos ilgame laikotarpyje gali sukelti priešingą rezultatą, t.y. jos gali slopinti kai kurių žmonių paskatas dirbti ir įtraukti juos į taip vadinamus „skurdo sąpaštus“, kuomet gaunamų išmokų lygis neskatina žmogaus užsiimti darbine veikla. Kai kuriose šalyse šių išmokų dydis priklauso nuo šeimos pajamų (pvz., Lenkijoje, Italijoje), bet daugeliu atveju jos yra universalios ir jų dydis varijuoja arba nuo vaiko amžiaus, arba nuo vaikų skaičiaus šeimoje. Nors išmokų dydis Lietuvoje yra vienas žemiausių Europos Sąjungoje (mažesnės išmokos yra tik Graikijoje, kur vienam vaikui šeimoje kas mėnesį mokama vos 20,25 litų), tačiau santykinai su vidutiniu darbo užmokesčiu išmokos ES šalyse sudaro nuo 1 iki 6 proc., tuo tarpu Lietuvoje siekia net 4 - 7 proc. (išmokų dydis, priklausomai nuo vaiko amžiaus ir vaikų skaičiaus šeimoje, varijuoja nuo 52 iki 143Lt.)¹¹¹.

Doc. dr. G. Navaitis 2006-2007 m. atliko „Požiūrio į valstybės paramą šeimai“ tyrimą. Šio tyrimo duomenimis, 89,7 proc. respondentų(čių) mano, kad valstybė turi prisiimti atsakomybę už šeimos gerovę, privalo suteikti jai paramą. Toks pat didelis skaičius tiriamųjų

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1,3,4,5,6,8,9,10,12,13,18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2496.

¹¹⁰ Ar tikslinga spręsti socialinius klausimus vadovaujantis sovietinių įstatymų logika? //

http://www.npi.lt/site/Failai/SSEG_Seimos_politika_2006%5B2%5D.07.27.doc; prisijungimo laikas 2007-10-10.

¹¹¹ Ten pat.

91,1 proc. respondentų(-čių) pritaria teiginiui, kad Lietuvos demografinė padėtis visų pirma priklauso nuo Lietuvos ekonominės padėties. Tarp veiksnių, lemiančių šią situaciją, antroje vietoje atsidūrė valstybės parama šeimai (83,2 proc. atsakymų) ir trečioje šeimos narių nuostatos bei vertybės, skatinančios turėti vaikų (63,9 proc. atsakymų).

Tyrimo rezultatai parodė, kad daugelis respondentų šeimos gyvenimą, Lietuvos demografinę padėtį sieja su valstybės parama šeimai. Respondentai(-ės) teigia, kad parama šeimai pagerintų Lietuvos demografinę padėtį¹¹².

Profesorė V. Stankūnienė nurodo, kad „Gyventojų politikos vertinimo“ tyrimo duomenimis, 92 proc. tiriamųjų pritaria mokesčiams lengvatoms žmonėms, auginantiems nepilnamečius vaikus¹¹³. Tyrimas dėl demografinės elgsenos pasikeitimų parodė, kad jei labiausiai asmenų norimos priemonės būtų įgyvendintos, net 2/3 25-39 metų amžiaus respondentų nurodė, kad tokiu atveju jiems būtų lengviau turėti tiek vaikų, kiek jie ketina¹¹⁴. Tačiau, verta paminėti, jog labiausiai norimas šeimos modelis yra dvivaikė šeima, t.y. vidutinis norimas vaikų skaičius yra 2,3.

V. Stankūnienė tyrime vertino 2003m. Lietuvoje taikytas išmokas šeimoms, auginančioms vaikus. Dauguma tyrime dalyvavusių respondentų išsakė nuomonę, kad pagrindinės išmokos šeimoms, auginančioms vaikus yra per mažos. Tai galima vertinti tiek kaip orientaciją į paternalistinę paramą, tiek ir kaip išraišką didžiulių ekonominių sunkumų, su kuriais susiduria šeimos, auginančios vaikus, žemą jų pragyvenimo lygį ir finansinės paramos poreikį iš valstybės.

2000m. buvo atliktas Partijų nuostatų socialinės apsaugos srityje sociologinis tyrimas¹¹⁵. Šios apklausos tikslas - išsiaiškinti ir apibrėžti svarbiausių Lietuvos politinių partijų sampratą, požiūrį ir poziciją dėl socialinės paramos politikos. Apklausos duomenimis, dauguma partijų teigė, kad labiausiai socialiai neapsaugota gyventojų grupė yra šeimos, auginančios vaikus. Visos politinės partijos pasisakė už tai, kad reikia didinti socialines išmokas, skyrėsi tik jų siūlomi finansavimo šaltiniai. Dažniausiai minimi finansavimo šaltiniai:

- griežtinti mokesčių surinkimo kontrolę ir išmokų skyrimo sąlygas;
- mažinti valstybės biudžeto išlaidas kitoms sritims;
- plėsti pajamų bazę (apmokestinti naujas gyventojų grupes, įvesti naujus mokesčius ir pan.).

¹¹² Navaitis G. Požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą. // Socialinis darbas. 2007. Nr. 6 (1). P. 47.

¹¹³ Stankūnienė V. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. P. 161.

¹¹⁴ Ten pat. P. 169.

¹¹⁵ Guogis A., Bernotas D., Ūselis D. Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 80.

Partijų ekspertų buvo klausama, kokia materialinė paramos forma šeimoms, auginančioms vaikus, yra tinkamesnė. Už šeimų rėmimą išmokų ir kompensacijų forma pasisakė trys partijos. Tuo tarpu dauguma partijų pasisakė už mokesčių lengvatų suteikimą, t.y. pajamų mokesčio mažinimą, atleidimą nuo mokesčių ir pan.

Dauguma partijų pasisakė už pajamų įvertinimo principo taikymą išmokų šeimoms atveju. Už universalų išmokų mokėjimo principą, t.y. visoms šeimoms, auginančioms vaikus, neatsižvelgiant į šeimos pajamas ir turta, pasisakė tik dvi partijos¹¹⁶.

Apibendrinant tyrimo duomenis, reikia pasakyti, kad 2000 m. socialinę paramos sistemą palankiai vertino tik trys politinės partijos. Piniginė socialinė parama šiuo metu šeimoms teikiama kategoriniu būdu, t.y. šeimoms skiriamos universalios arba kategorinės išmokos, nepriklausančios nuo šeimos pajamų. Tuo tarpu absoliuti dauguma partijų pasisakė už pajamų įvertinimo principo taikymą išmokų šeimoms atveju.

Mokslininkė A. Gauthier atliko tyrimą, kuriame palygino 56 studijas, atliktas 1974-2001 metais Vokietijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Jungtinėje Karalystėje, tyrinėjančias socialinės paramos priemonių poveikį gimstamumui, šeimos struktūrai bei moterų dalyvavimui darbo rinkoje¹¹⁷. Studijos, nagrinėjusios socialinės paramos priemonių veiksmingumą, nustatė teigiamą jų poveikį. Parama šeimai buvo siejama su didesniu gimstamumu, tačiau ši įtaka buvo labai maža, įvairiose studijose varijuojanti nuo 0.5 iki 0.26 procentų arba vaikų vienai moteriai. Vienose studijose tirta tik piniginė parama (ir teigiama, kad pvz., paramos didinimas 25 procentais, gimstamumą padidina 0.07 vaikų vienai moteriai), kitose studijose nagrinėta kitokia parama šeimos, t.y. darbo vietos užtikrinimas, vaikų priežiūros galimybės¹¹⁸.

Socialinio draudimo priemonės ir gyventojų pajamų mokestis

Apmokamas darbas yra suprantamas kaip geriausia ilgo laikotarpio priemonė siekiant finansinės gerovės, todėl būtina sudaryti sąlygas vaikus auginančioms šeimoms dirbti ir užsidirbti. Keletas vertingų sprendimų jau padaryta, t.y., padidintos ne universalios, o nuo ankstesnių įmokų priklausančios socialinio draudimo motinystės (tėvystės) išmokos arba draudžiamųjų pajamų dydžio suma, nuo kurios mokamos socialinio draudimo motinystės (tėvystės) išmokos. Taigi, padidėjo ir santykinai daugiau uždirbančių šeimų pajamos vaiko auginimo laikotarpiu.

¹¹⁶ Guogis A., Bernotas D., Ūselis D. Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 111.

¹¹⁷ Anne H. Gauthier, The Impact of Public Policies on Families and Demographic Behavior, Paper presented at the ESF/Euresco conference 'The second demographic transition in Europe' (Bad Herrenalb, Germany 23-28 June 2001). // http://www.demogr.mpg.de/Papers/workshops/010623_paper21.pdf; prisijungimo laikas 200-12-01.

¹¹⁸ Ten pat.

Dar viena iš priemonių, siekiant sudaryti palankesnes sąlygas dirbančioms šeimoms, yra neapmokestinamo pajamų dydžio didinimas gyventojų grupėms, auginančioms vaikus. Dabartinis mokesčių naštos palengvinimas 29 litais už vieną vaiką yra daugiau kosmetinis, nei duodantis apčiuopiamą naudą. Ir didinti reikalinga ne po keliolika litų, o juntamais dydžiais, skiriant papildomą dėmesį vaikams, kurie auga tik su vienu iš tėvų bei šeimoms, auginančioms tris ir daugiau vaikų. Taip pat galima mažinti patį gyventojų pajamų mokestį vaikus auginančioms šeimoms. Abiem atvejais socialinis ir ekonominis šalies klimatas bus gerinamas ne neigiamomis, o teigiamomis priemonėmis¹¹⁹.

Kitos priemonės

Atskirai reiktų atkreipti dėmesį į klimato darbo vietoje ir apskritai bendruomenėje gerinimą. Tai pasiekti galima organizuojant lankstesnes darbo formas asmenims, auginantiems vaikus, sudarant palankias atostogų naudojimo galimybes, geresnes sąlygas grįžti į darbo vietą paauginus vaiką, įsteigiant vaiko priežiūros kambarius, galiausiai parodant dėmesį vaikams turintiems darbuotojams bent jau didžiųjų švenčių metu. Privalumas abipusis: darbuotojui sudaromos geresnės sąlygos derinti darbą bei vaikų auginimą, tuo tarpu atitinkamai didėja darbuotojo lojalumas darbovietai, pasitikėjimas, gerėja įmonės socialinis įvaizdis, mažėja darbuotojų „nutekėjimas“ į kitas įstaigas ir pan. Šioje vietoje galima tik priminti gerai žinomą posakį: „mažos dovanėles stiprina draugystę“¹²⁰.

Vaiko gerovės valstybės politikos strategijoje teigiama, jog „vaiko gerovės užtikrinimas yra prioritetinga valstybės socialinės ekonominės politikos formavimo ir įgyvendinimo sritis“. Kol nemažos dalies šeimų galimybės užtikrinti vaiko gerovę yra ribotos, o valstybės ir visuomenės vaidmuo yra minimalus, naivu tikėtis, kad papildomi mokesčiai pagerintų vaikų gimstamumo situaciją. Tikslas yra aiškus – pagerinti šeimų, auginančių vaikus, situaciją – lieka tik pasirinkti tinkamas šeimos politikos priemones, tokias, kaip:

- išmokų vaikams aprėptiems didinimas, įtraukiant visus vaikus iki 18 metų ir nekeičiant pačių išmokų dydžio;
- neapmokestinamų pajamų dydžio gyventojų grupėms, auginančioms vaikus, didinimas;
- pajamų mokesčio diferencijavimas, atsižvelgiant į vaikų šeimoje skaičių;

¹¹⁹ Ar tikslinga spręsti socialinius klausimus vadovaujantis sovietinių įstatymų logika? //

http://www.npi.lt/site/Failai/SSEG_Seimos_politika_2006%5B2%5D.07.27.doc; prisijungimo laikas 2007-10-10.

¹²⁰ Ten pat.

- lankstesnių darbo formų organizavimas, vaiko priežiūros kambarių steigimas darbdavio iniciatyva¹²¹.

Žinoma, situacija nepasikeis iškart, tačiau sudarant sąlygas žmonėms oriai gyventi, užsidirbti, ir nebijoti dėl vaikų auginimo prarasti darbo vietą ar didžiąją dalį pajamų – galima tikėtis, kad ir minimalių, tačiau teigiamų pokyčių.

¹²¹ Ar tikslinga spręsti socialinius klausimus vadovaujantis sovietinių įstatymų logika? //

http://www.npi.lt/site/Failai/SSEG_Seimos_politika_2006%5B2%5D.07.27.doc; prisijungimo laikas 2007-10-10.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžios vykstantys spartūs ir esminiai socialinės, ekonominės, kultūrinės aplinkos pokyčiai Lietuvoje sąlygojo šeimos transformaciją. Lietuvos šeima patiria ryškius pokyčius - nyksta tradicinės šeimos bruožai, vis labiau įsigali moderni šeima. Šeimų, nenorinčių turėti daugiau nei vieną vaiką skaičiaus didėjimas reiškia, kad tėvystė/motinytė ir vaikų auginimas prarado savo vertę. Moderniosios šeimos atstovai prioritetą teikia kitiems tikslams gyvenime, tokiems kaip profesinė karjera, hobis, kelionės, draugai ir kt.

2. Lietuvos šeimų, turinčių vaikų iki 18 metų, aukštesnis skurdo lygis, nuolat mažėjantis ir kartų kaitos neužtikrinantis gimstamumas, sąlygojo paramos šeimai sistemos pertvarkymą. Išanalizavus sistemos privalumus ir trūkumus bei kitų valstybių patirtį, atsižvelgiant į valstybės biudžeto galimybes, 2004 metų gegužės 18 d. priimtas Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. Šiuo įstatymu palaipsniui pradėtas įgyvendinti kiekvieno šeimoje auginamo vaiko rėmimas nuo jo gimimo iki pilnametystės.

3. Valstybė negali ir neturi perimti šeimos ekonominio apsirūpinimo funkcijos. Valstybės misija teikiant socialines išmokas šeimoms, auginančioms vaikus, yra iš dalies kompensuoti su vaikų auginimu susijusias papildomas išlaidas bei atkurti bevaikių ir vaikus auginančių šeimų finansinę pusiausvyrą.

4. Skiriant piniginę paramą šeimai yra tikslinga tik plėsti išmokų aprėptį, tačiau nedidinti paties išmokos dydžio, kadangi padidėjusios universalios išmokos ilgame laikotarpyje gali sukelti priešingą rezultatą, t.y. jos gali slopinti kai kurių žmonių paskatas dirbti ir įtraukti juos į taip vadinamus „skurdo spąstus“, kuomet gaunamų išmokų lygis neskatina žmogaus užsiimti darbine veikla. Išmokų dydžio didinimas gali dauginti išmokas gaunančių šeimų skaičių, susilpninti tokių šeimų aktyvumą ir savarankiškumą. Taigi išmokos neturi skatinti socialiai silpnų šeimų gausėjimo.

5. Išmokos šeimai turi būti moksliskai ir ekonomiškai pagrįstos, atsižvelgiant į kitus susijusius mokesčius parametrus, kaip antai minimalus gyvenimo lygis, valstybės remiamos pajamos, minimalus uždarbis ir pan.

6. Piniginės paramos šeimai veiksmingumas daugelio užsienio mokslininkų tyrimuose yra vertinamas kaip nežymus ar neturintis jokio poveikio gimstamumui. Tačiau Lietuvos mokslininkų atliktų tyrimų duomenimis, dauguma gyventojų teigia, kad naujos priemonės bei didesnė finansinė parama paskatintų juos planuoti dar vieną vaiką.

7. Politinės ir socialinės priemonės gimstamumui skatinti gali būti veiksmingos tik taikant visą ir gerai tarpusavyje suderintą jų paketą. T.y. teigiamo vaiko įvaizdžio formavimą, prasmingą išmokų klasifikaciją, lengvatas ir dotacijas bei lygių teisių užtikrinimą.

8. Visos ES šalys moka išmokas šeimai, tačiau taiko skirtingas išmokų schemas ir tarifus. Todėl migruojantiems asmenims labai svarbu žinoti, kuri šalis ir kokiomis sąlygomis turėtų šias išmokas mokėti. Daugumoje ES valstybių (Vokietija, Prancūzija, Airija, Lietuva, Latvija, Estija) išmokų šeimai sistema nenumato sąlygų dėl draudimo laikotarpių, kadangi šių šalių išmokų šeimai sistemos yra visuotinės, kurios numato paprasčiausią reikalavimą dėl nuolatinės gyvenamosios vietos. Tačiau tose valstybėse, kuriose reikalaujami draudimo laikotarpiai, skiriant išmokas darbuotojams migrantams, atsižvelgiama į kitose valstybėse narėse įgytus darbo, draudimo ar gyvenimo laikotarpius.

9. Lyginant su kitomis ES valstybėmis, Lietuvoje skiriamos socialinės paramos išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, yra labai mažos. Mažesnės išmokos yra tik Graikijoje.

10. Visose ES valstybėse išmokos už vaikus skiriamos tol, kol vaikas sulaukia tam tikro amžiaus. Tokia amžiaus riba gali būti nustatoma visiems vienoda, tačiau dažnai ji priklauso ir nuo kitų veiksnių, pavyzdžiui, mokymosi laiko. Todėl kaip ir kitose ES valstybėse, Lietuvoje išmokas siūloma mokėti dieniniame skyriuje studijuojančiam jaunimui. Juk tėvai ir toliau išlaiko vaikus studentus, mokslas brangiai kainuoja.

11. Mokant išmokas siūloma atsižvelgti į amžiaus grupes, kadangi vyresniame amžiuje vaikų poreikiai didesni. Pvz., Olandijoje vaikai skirstomi – nuo gimimo iki 5m., nuo 5 iki 11m., nuo 11-17m. ir atitinkamai išmokos yra didinamos. Šiuo metu Lietuvoje yra atvirkščiai, nuo 3metų išmoka vaikui mažinama, mokami 52 Lt.

12. Siūloma Lietuvoje skirti priedus už kiekvieną paskesnę vaiką arba mokėti priedus gausioms šeimoms nuo trečio vaiko, kaip yra daugelyje ES valstybių. Priedus už kiekvieną paskesnę vaiką skiria Latvija, Estija, Lenkija, Ispanija, Belgija, Vokietija, Graikija, Prancūzija ir kt.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Mūsų Saulužė, 2002.
2. Laikinosios apskričių viršininkų teisės ir pareigos // Vyriausybės žinios. 1918-1921 m. cirkuliaras. Nr. 2.
3. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo aiškinamasis raštas. // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208.
4. Lietuvos Respublikos 1994 m. lapkričio 3 d. Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas Nr. I-621.
5. Lietuvos Respublikos 1994 m. lapkričio 3 d. Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas // Valstybės žinios. 1994. Nr. I-621.
6. Lietuvos Respublikos 2001 m. sausio 25 d. Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo 1, 2, 3, 4, 41 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. IX-168.
7. Lietuvos Respublikos 2007 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2006. Nr. 138-5267.
8. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. // Valstybės žinios. 1999. Nr. 13-308; 2000. Nr. 85-2566.
9. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas. // Valstybės žinios . 1990, Nr. 30-711.
10. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208.
11. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2496.
12. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2005.
13. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 3, 5, 10 ir 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. XP-904(2). 2005.
14. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 5 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. IXP-3823. 2004.
15. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 111-3574.
16. Lietuvos Respublikos paramos šeimai valstybinių pašalpų įstatymas. I-1431 // Valstybės žinios. 1991. Nr. 19-494.

17. Lietuvos Respublikos valstybių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus įstatymas. // Valstybės žinios. 1994. Nr. 89-1706.
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994-05-09 nutarimu Nr. 360 patvirtinta Socialinės paramos koncepcija // Valstybės Žinios. 1994, Nr..36-653
19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 4 d. nutarimas Nr. 1196 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 - 2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“. // Valstybės žinios . 2001, Nr. 86- 3015.
20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatai. // Valstybės žinios . 2004, Nr.100-3724; 2006, Nr.111-4226, 2007, Nr.100-4071.
21. Paskutinė oficiali konsoliduota Reglamento Nr. 1408/71 ir Reglamento Nr. 574/72 versija // OL, 1997-01-30, L 28, P. 0001-0229.
22. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl Europos tarybos reglamento Nr.1408/71/EEB ir reglamento Nr.574/72/EEB nuostatų, susijusių su išmokomis šeimai ir išmoka mirties atveju, įgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo. 2004. Nr. A1-288
23. Europos socialinė chartija (pataisyta). // Valstybės žinios.2001, Nr.49 – 1704.
24. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. // Valstybės Žinios, 1995, Nr. 60.
25. Social Welfare Consolidation Act 2005. // <http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/acts/2005/a2605.pdf>; prisijungimo laikas 2007-10-10.
26. Social Security Contributions and Benefits Act 1992. // http://www.England-legislation.hmso.gov.uk/acts/acts1992/ukpga_19920004_en_1; prisijungimo laikas 2007-11-10.
27. The Tax Credits Act 2002. // http://www.England-legislation.hmso.gov.uk/acts/acts2002/ukpga_20020021_en_1; prisijungimo laikas 2007-11-10.
28. Valsts sociālo pabalstu likums. Publicēts: Vēstnesis , 19.11.2002, nr. 168; http://www.lm.gov.lv/doc_upl/Valsts_soc.pab.likums.doc; prisijungimo laikas 2007-11-08.

Kita literatūra

1. Bernotas D., Guogis A. Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys : monografija . MRU Vilnius, 2006.
2. Davulis T., Petrylaitė D. Darbo ir socialinės apsaugos teisė XIX amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. Vilnius, 2007.

3. Eidukienė D. Otto fon Bismarko socialinės doktrinos ištakos. *Jurisprudencija*, 2001, t. 21
4. Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas. Šeimos politikos koncepcija. Vilnius, 1995.
5. Gaigalienė M. Šeimos funkcijų tyrimo pedagoginiai aspektai // *Pedagogika. Mokslo darbai*. Vilnius, VPU, 2002. P. 28.
6. Gluckenmafia gegen Karrierehühner, Schuss mit den Grabenkämpfen. So lösen wir das Familiendilemma. Verlag: Campus Verlag. 2007, P. 196.
7. Guogis A. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2000.
8. Guogis A., Bernotas D., Ūselis D. Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. Vilnius: Eugrimas, 2000.
9. Išoraitė M. Socialinių paslaugų administravimas. MRU, 2005.
10. Jarukaitis I. Europos Sąjungos teisės inkorporavimo ir taikymo Lietuvos Respublikoje konstituciniai pagrindai. // *Justitia*. 2006 m. Nr. 4 (62)
11. Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija, sociologija*. 2002. Nr. 3. P. 47.
12. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas, 1997. P. 19.
13. Lukoševičienė I. Profesinio socialinio darbo pagrindai. Kaunas - Caritas, 1996. P.
14. Miškinis K. Šeimos pedagogika. Vilnius, 1993. P. 9.
15. Navaitis G. Požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą. // *Socialinis darbas*. 2007. Nr. 6 (1). P. 47.
16. Navaitis G. Psichologinė parama vaikams. Vilnius, 1998. P. 17.
17. Petrylaitė V. Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimas: esminės sąvokos ir jų interpretavimas. *Justitia* //2006/1. P 51.
18. Pivorienė J. Tarpukario Lietuvos socialinės apsaugos sistemos formavimosi prielaidos. *Socialinis darbas mokslo darbai*. 4 (1) MRU 2005. P. 87.
19. Pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos sistemą. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2003.
20. Socialinis pranešimas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 1997.
21. Socialinis pranešimas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 1998 .
22. Socialinis pranešimas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 2000.
23. Socialinis pranešimas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 2001.
24. Socialinis pranešimas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 2002.
25. Socialinis pranešimas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. 2003.
26. Socialinis pranešimas 2003m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius 2004.
27. Socialinis pranešimas 2004m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius 2005.

28. Socialinis pranešimas 2006-2007m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius 2007.
29. Stankūnienė V., Eidukienė V., Gruževskis B., Jančaitytė R., Mikalauskaitė A., Paluckienė J. Paramos šeimai politika samprata ir patyrimas. Vilnius, 2001.
30. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., Mitrikas A., Maslauskaitė A. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2003 m.
31. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mitrikas A. A. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. Filosofija. Sociologija. 2003. Nr. 2.
32. Vaikas, ekonomika ir Europos Sąjunga – siekiant vaikams palankios politikos. Vilnius, 2001.
33. Vaitkevičius J. Socialinės pedagogikos pagrindai. Vilnius, 1995.
34. Vėlyvis J. Euroverslas: asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo laisvas judėjimas. Mokomoji knyga.

Nuorodos internete

35. Anne H. Gauthier, The Impact of Public Policies on Families and Demographic Behavior, Paper presented at the ESF/Euresco conference 'The second demographic transition in Europe' (Bad Herrenalb, Germany 23-28 June 2001). // http://www.demogr.mpg.de/Papers/workshops/010623_paper21.pdf; prisijungimo laikas 200-12-01.
36. Child Benefit // http://www.citizensinformationboard.com/ireland.html?gclid=CN2A7fLck5ACFQ5IQgodXnt3_Q; prisijungimo laikas 2007-10-11.
37. Euro kursas 2007m. gruodžio 3d. // http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2007/c_290/c_29020071204lt00060006.pdf; prisijungimo laikas 2007-12-10.
38. Informacija apie socialines išmokas už vaikus ES šalyse gyvenantiems ir dirbantiems asmenims. // <http://www.spcentras.lt/spc/index.php?m=3&l=512>; prisijungimo laikas 2007-07-15.
39. Ingrid Esveldt and Tineke Fokkema, Evidence from the DIALOG project, 2006, <http://www.nidi.knaw.nl/en/output/2006/sso-2006-monitor-report-esveldt.pdf/sso-2006-monitor-report-esveldt.pdf>; prisijungimo laikas 200-12-01.

40. Lietuvos statistikos metraštis
[//http://www.stat.gov.lt/uploads/pdf/1_Lietuvos_statistikos_metrastis_2007.pdf](http://www.stat.gov.lt/uploads/pdf/1_Lietuvos_statistikos_metrastis_2007.pdf);
prisijungimo laikas 2007-07-15.
41. Michael Lechner, Eine empirische Analyse des Geburtenrückgangs in den neuen Bundesländern aus der Sicht der neoklassischen Bevölkerungsökonomie Universität Mannheim, März 1998. // www.alexandria.unisg.ch/EXPORT/DL/15274.pdf;
prisijungimo laikas 200-12-01.
42. Missoc Tables // http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/missoc_en.htm;
prisijungimo laikas 2007-07-15.
43. Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006-2008m. // http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2006/nap/lithuania_lt.pdf;
prisijungimo laikas 2007-10-10.
44. Population Policy Acceptance Study (PPAS), <http://www.bib-demographie.de/ppa/Main.htm> // <http://www.nidi.knaw.nl/en/output/2006/sso-2006-monitor-report-esveldt.pdf>;
prisijungimo laikas 200-12-01.
45. Socialinė parama šeimoms ir vaikams // <http://www.socmin.lt/index.php?1714107095>;
prisijungimo laikas 200-12-01.
46. Sveikata ir socialinė apsauga. // <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1344>;
prisijungimo laikas 2007-07-15.

SOCIALINĖS PARAMOS IŠMOKOS ŠEIMOMS IR VAIKAMS LIETUVOJE BEI KITOSE EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE (LYGINAMOJI ANALIZĖ)

AURELIJA LIEKYTĖ

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: socialinė parama, šeima, parama šeimai, socialinės išmokos, vaikai, išmoka vaikui.

Magistro baigiamajame darbe aptariamos socialinės paramos išmokos šeimai auginančiai vaikams Lietuvoje ir atliekama lyginamoji analizė su kitomis ES valstybėmis. Šį darbą sudaro keturios dalys. Pirmojoje aptariamos šeimos transformacijos priežastys ir demografinė situacija Lietuvoje. Nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžios vykstantys spartūs ir esminiai socialinės, ekonominės, kultūrinės aplinkos pokyčiai Lietuvoje sąlygojo šeimos transformaciją. Lietuvos šeima patiria ryškius pokyčius - nyksta tradicinės šeimos bruožai, vis labiau įsigali moderni šeima. Šeimų, nenorinčių turėti daugiau nei vieną vaiką skaičiaus didėjimas reiškia, kad tėvystė/motinytė ir vaikų auginimas prarado savo vertę. Moderniosios šeimos atstovai prioritetą teikia kitiems tikslams gyvenime, tokiems kaip profesinė karjera, hobis bei draugai.

Darbe nagrinėjami Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys piniginę paramą šeimai, jų kitimo tendencijos bei aptariamos piniginės paramos šeimai rūšys. Trečiąją darbo dalį sudaro piniginės paramos šeimai ES valstybėse lyginamoji analizė. Ketvirtoji dalis skirta socialinės paramos priemonių šeimai efektyvumui nustatyti. Aptariami užsienio ir lietuvių mokslininkų darytų tyrimų rezultatai. Piniginės paramos šeimai veiksmingumas daugelio užsienio mokslininkų tyrimuose yra vertinamas kaip nežymus ar neturintis jokio poveikio gimstamumui. Tačiau Lietuvos mokslininkų atliktų tyrimų duomenimis, dauguma gyventojų teigia, kad naujos priemonės bei didesnė finansinė parama paskatintų juos planuoti dar vieną vaiką. Remiantis kitų ES valstybių patirtimi, pateikiami pasiūlymai, kaip būtų galima tobulinti socialinę paramą šeimai Lietuvoje.

**SOCIAL SUPPORT BENEFITS TO FAMILIES AND CHILDREN IN
LITHUANIA AND OTHER EUROPEAN UNION COUNTRIES
(COMPARATIVE ANALYSIS)**

AURELIJA LIEKYTĖ

SUMMARY

Key words: social support, family, family support, attitude, children, child benefit.

The present Master Paper analyzes social support benefits to families with children in Lithuania and other European Union countries. This work composes from four sections. The first part examines the family transformation. From the beginning of the 1990s the Lithuanian family has experienced intense changes. Traditional family feature are vanishing, and the modern family is gaining ground. Analogous family changes in Western countries have persisted for almost four decades and have been labeled family transformation or the second demographic transition.

The work analyzes the national law that regulates sumptuary social support benefits to families with children. This is a comparative analysis of social support benefits to families with children in Lithuania and other European Union countries. The purpose of this thesis is to reveal the similarities and differences of social support to families in Lithuania and the members of the European Union.

ANOTATION

This work analyzes social support benefits to families with children in Lithuania and other European Union countries. This work composes four sections. The comparative analysis indicates what should be improved in social support to families with children in Lithuania.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Demografinės raidos pagrindinių rodiklių dinamika¹²² 1990-2002 m.

Metai	Gyventojų skaičiaus ir demografinės raidos rodikliai		
	Gyventojų skaičius (tūkst. žmonių)	Reprodukcijos neto rodiklis	Natūralusis prieaugis
1990	3693,7	0,968	17108
1991	3702,0	0,951	15206
1992	3706,3	0,938	12962
1993	3693,9	0,821	1357
1994	3671,3	0,749	-4110
1995	3643,0	0,736	-4111
1996	3615,2	0,715	-3830
1997	3588,0	0,697	-3331
1998	3562,3	0,688	-3738
1999	3536,4	0,694	-3588
2000	3512,1	0,658	-4770
2001	3487,0	0,623	-8853
2002	3475,6	0,568	-11058

¹²² Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., Mitrikas A., Maslauskaitė A. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2003 m. P. 315.

Priedas Nr. 2.BVP vienam gyventojui, išreikštas perkamosios galios standartais, ES šalyse 2006 m.¹²³

Valstybė	2006 m. BVP vienam gyventojui
Airija	146
Austrija	128
Belgija	120
Bulgarija**	37
Čekija*	79
Danija	126
Estija*	69
Graikija	98
Ispanija	105
Italija	103
Jungtinė Karalystė	118
Kipras*	92
Latvija*	54
Lenkija*	52
Lietuva*	56
Liuksemburgas	280
Malta*	77
Olandija	131
Portugalija	75
Prancūzija	111
Rumunija**	39
Slovakija*	64
Slovėnija*	88
Suomija	117
Švedija	125
Vengrija*	65
Vokietija	114

*Įstojusios 2004 metų gegužės 1 d.

**Įstojusios 2007 metų sausio 1 d.

¹²³http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=P ORTAL; prisijungimo laikas 2007-11-16.